

Tirant de Lletres

- Vol.II -

UNA COL·LECCIÓ DE LITERATURA INFANTIL I JUVENIL

Llibret AC Falla El Mocador

(Sagunt / 2018)

EDITA

AC Falla el Mocador.

COORDINACIÓ

Hugo Morte, Rosa Benet, Albert Llueca i Sebas Marín.

COL·LABOREN

Unitat de Normalització Lingüística de la Diputació de València, Fundació Bromera, Associació d'Estudis Fallers ADEF i El Verí del Foc.

EQUIP DE REDACCIÓ

Jesús Peris, Carles Cano, Oliveiro Dumas, Teresa Broseta, Llorenç Giménez, Immaculada Cerdà, Rubén Tello, Josep Antoni Fluixà, Rafa Tortosa i Quino Puig.

MAQUETACIÓ

Yogur de Fresa.

POTS DESCARREGAR EL LLIBRET ACÍ

DEPÒSIT LEGAL

V-214-2011

JUSTIFICACIÓ DE TIRADA EN PAPER

300 exemplars.

El present llibret ha participat en la convocatòria dels premis de la Generalitat Valenciana per a la promoció de l'ús del valencià. Aquest llibret ha estat revisat per AVIVA Sagunt. L'AC Falla el Mocador no es fa responsable de les opinions de les col·laboracions literàries.

La portada

PACO ROCA. Historitista i il·lustrador valencià.

Premi Nacional del Còmic 2008 / Premi Goya Millor Guió Adaptat 2012

Paco Roca vol convidar-vos a totes i tots a convertir en interactiva la portada del llibre que tens en les mans. Pinta-la al teu gust. Després fes una foto i puja-la a les xarxes socials amb el coixinet #PacoRocaMocador.

Entre tots els participants sortejarem un exemplar de la Col·lecció de Literatura Infantil i Juvenil "Tirant de Lletres".

Índex

PRÒLEG **07**

FALLES I LITERATURA INFANTIL: UNA COMBINACIÓ PROMETEDORA

Jesús Peris Llorca

Associació d'Estudis Fallers / Universitat de València

7. **11**

ELS TRES LLOBETS I EL PORC

Carles Cano / Il·lustracions: Oliveiro Dumas

Creador de literatura infantil

8. **25**

HISTÒRIES DE COLORS

Teresa Broseta

Filòloga i escriptora

9. **27**

ELS GAFARRONS

Llorenç Giménez

Rondallista

UN CAS D'ÈXIT **33**

LLEGIR MARC GRANELL

Immaculada Cerdà Sanchis

Unitat de Normalització Lingüística - Diputació de València - AVL

Índex

HISTÒRIA I ANÀLISI

DE LES PUBLICACIONS INFANTILS FALLERES

EL CAS DE XÀTIVA, BORRIANA I ALZIRA

INTRODUCCIÓ

43

PERQUÈ URGEIX UNA LITERATURA JUVENIL FALLERA?

Rubén Tello

ADEF

10.

47

LITERATURA I FALLES AL PAÍS DE LES RIBERES

Josep Antoni Fluixà

Director de la Fundació Bromera per al Foment de la Lectura

11.

57

DE QUAN ELS XIQUETS DE XÀTIVA ESCRIVIEN LES SEUES FALLES

Rafa Tortosa Garcia

Director d'El Verí del Foc

12.

85

LITERATURA INFANTIL A BORRIANA

Quino Puig i Safont

Escriptor

Pròleg

FALLES I LITERATURA INFANTIL: UNA COMBINACIÓ PROMETEDORA

Jesús Peris Llorca

Associació d'Estudis Fallers / Universitat de València

ES FALLES SÓN UN TEMA EXCEL·LENT PER A LA LITERATURA INFANTIL I JUVENIL. PERQUÈ LES FALLES COMENCEN A VIURE'S DE XIQUET O XIQUETA. De vegades

Lpense que un dels fets que ens diferencien els que estimem les falles i els que no és la relació que tinguérem amb elles durant la infantesa. Les falles són una part important de l'educació sentimental de molts valencians i de moltes valencianes. En certa mesura, l'emoció que sentim en celebrar cada març la festa de les falles té a veure amb els ecos que ens porten de les nostres infanteses. Qui ha gaudit les falles de xiquet les estimarà sempre, encara que de vegades no s'ho vulga reconèixer.

Per això és molt important l'aparició de textos com *Empar, Fallera Major infantil*, de Fani Grande amb dibuixos de Ramon Pla i propostes didàctiques incloses (Bromera, 2016), o *Les falles*, de Carles Cano, amb il·lustracions de Roser Calafell Serra (La Galera, 2015). O, fins i tot, en un altre registre, *La fallera calavera*, d'Enric Aguilar i il·lustracions d'Esther Méndez (Sembra, 2015). Perquè parlen de les falles, perquè (especialment en el cas de les dos primeres, però d'alguna manera també en la tercera, amb la seua sornegueria *gore*) ho fan des de dins, amb una comprensió profunda de la vida fallera, i alhora defugint els tòpics. I, a més, tot siga dit, amb un excel·lent valencià literari, molt entenedor per al públic al qual van dirigides.

Crec que aquest és el camí. Sense dubte hi ha moltes raons per les quals crec que la socialització fallera és molt positiva per als xiquets: la falla és com una família estesa, una illa de sociabilitat tradicional encaixada en el cor de les nostres ciutats. Els xiquets juguen i es relacionen amb xiquets de totes les edats, i en diferents generacions.

Corren a la plaça, la fan seua, i la gaudeixen com ho feien els nostres avantpassats. Però també té alguns problemetes, especialment pel que fa a la naturalització dels rols de gènere.

Les comissions adultes ja fa anys que han començat a tindre presidents. A les comissions infantils seria impensable que hi hagués una presidenta infantil, amb la qual cosa, encara que els càrrecs són simbòlics, es naturalitza que els presidents són xics. D'altra banda, l'exercici del càrrec de fallera major infantil pot tindre el risc de naturalitzar una bona quantitat de comportaments que converteixen la dona en un element ornamental, privat de la paraula, jutjat exclusivament per la seua aparença física. I això per no parlar, especialment a la ciutat de València, de la conversió en xicotetes *stars* o *celebrities* que pateixen les falleres majors de la ciutat i la seua cort d'honor, **AMB HORARIS DRACONIANES, AMB PÈRDUA D'HORES D'ESCOLARITAT, AMB TOT UN APRENENTATGE DE ROLS DE DONA QUE CONSISTEIXEN A SOMRIURE, A CONTROLAR EL HIERATISME DEL COS, A ESTAR MONÍSSIMES, I A PUJAR I BAIXAR D'ESCENARIS, I A FER-HO A MÉS DURANT HORES I SENSE DEIXAR D'ESTAR RADIANTS: ESPARTANA DISCIPLINA DE DONETES FLORERO.** Per descomptat, la trajectòria del president infantil acaba amb l'exercici faller.

Sé que és molt complicat modificar elements de la festa que són sentits com a tradicionals, i que això no es pot fer de hui per a demà. Però crec també que cal desplaçar aquests elements, polir-los dels aspectes que l'evolució social ha convertit —o hauria d'haver convertit— en anacrònics. Una societat vertaderament igualitària comença des de la infantesa.

I és en eixe punt tan delicat on es pot situar la literatura infantil i juvenil. És a dir, pot contribuir a consolidar eixos rols, a naturalitzar-los, pot convertir-se simplement en un apèndix més del ritual, i se m'acudeixen alguns exemples que han caigut en les meues mans per motius diversos i que no esmentaré. I això –és clar– no és un problema exclusiu ni de la literatura sobre falles ni de les falles. Hi ha prou amb recordar l'estricta divisió per rols genèrics dels joguets, i determinats textos i sobretot programes de televisió. La literatura infantil i juvenil podria convertir-se en un element perpetuador dels rols. Afortunadament, és molt més fàcil esmentar exemples que treballen en el sentit contrari: que trenquen estereotips, que escenifiquen –ficcionalitzant-la– la igualtat.

I els llibres sobre falles que hem assenyalat van també en aquest sentit. **DESTAQUEN VALORS COM LA SOLIDARITAT, COM LA IGUALTAT, POSEN EN VALOR I TORNEN MOLT ATRACTIVA PER A QUALSEVOL XIQUET O XIQUETA LA SOCIABILITAT FALLERA.** I a més qualsevol falleret o fallereta es pot sentir identificat. Potser encara tenen massa importància les figures simbòliques, la fallera major i el president: protagonistes dels llibres com –ritualment– de l'exercici faller, encara que el valor del grup queda ben reflectit i valorat. I crec que eixe precisament deuria ser un camí per transitar: llibres que contenen històries protagonitzades pels fallers del carrer. Perquè, al remat, la festa de les falles és una experiència de grup, com la *plantà* al tomb. I això –crec– és el més important que trobarà un falleret o fallereta: un grup de companys i companyes per fer festa junts, per divertir-se junts, per créixer junts, i en igualtat, un espai col·lectiu, una xicoteta societat d'iguals, vertebrada per valors com la solidaritat, com el treball col·laboratiu, en la qual poder dir alegrement “nosaltres”.

7

ELS TRES LLOBETS I EL PORC

Carles Cano

Creador de literatura infantil

Il·lustracions: Oliveiro Dumas

Això diu que eren TRES LLOBETS LLESTOS, EDUCATS, ATENTS, ASTUTS I FASTIGOSAMENT LLEPATS. Treballaven com a directius en una empresa multinacional, ja que el seu esperit voraç s'avenia molt bé amb els objectius d'aquesta. S'havien fet construir tres immenses mansions en la part alta de tres tossals. Les mansions eren totes iguals i havien sigut dissenyades pel mateix arquitecte de renom internacional, per a no suscitar cap enveja entre ells.

Sa mare, que era molt cursi, de xicotets els vestia a tots igual, amb els mateixos llacets i lluentes sabates de xarol. Ara seguien amb el mateix estúpid costum: els tallava els vestits el mateix sastre, encarregaven les caríssimes sabates de pell d'ovella a la mateixa botiga, i els tres usaven les mateixes corbates de seda italiana amb estampats de mortadel·la. Per si açò fóra poc, mesuraven i pesaven quasi exactament el mateix, per a la qual cosa controlaven el seu pes diàriament i no deixaven de vigilar-se els uns als altres.

Tot seria felicitat, harmonia i avorriment en la vida d'aquest trio, si no haguera sigut per UN PORC REPUGNANT I EXECRABLE QUE ELS LA TENIA JURADA DES DELS TEMPS DE L'ESCOLA. Aquell porc, innocent i badoc antany, havia tingut la desgràcia d'anomenar-se López Martínez de cognoms.

Açò no tindria cap importància si no fóra perquè els llobets llestos s'anomenaven López López. Un d'ells, l'anomenat Zacaries, havia de compartir pupitre amb la bèstia greixosa i pestilent, però com que eren tan iguals i es confonien perfectament, es rellevaven en aquesta

tasca i de pas li feien la vida impossible al porc: l'insultaven, el pessigaven, li posaven xinxetes en el seu seient, li robaven l'entrepà i, sobretot, se'n burlaven, d'ell, ja que eren millors en matemàtiques, en llenguatge i en gimnàstica.

Açò no ho pot suportar u tota la vida, així que aquell porc va canviar de col·legi i de ciutat. Però ara havia tornat, molt més enorme, gros i fastigós que llavors, i **DISPOSAT A VENJAR-SE D'AQUELLS TRES LLOBETS LLESTOS** que se les havien fet passar de tots els colors en la infància.

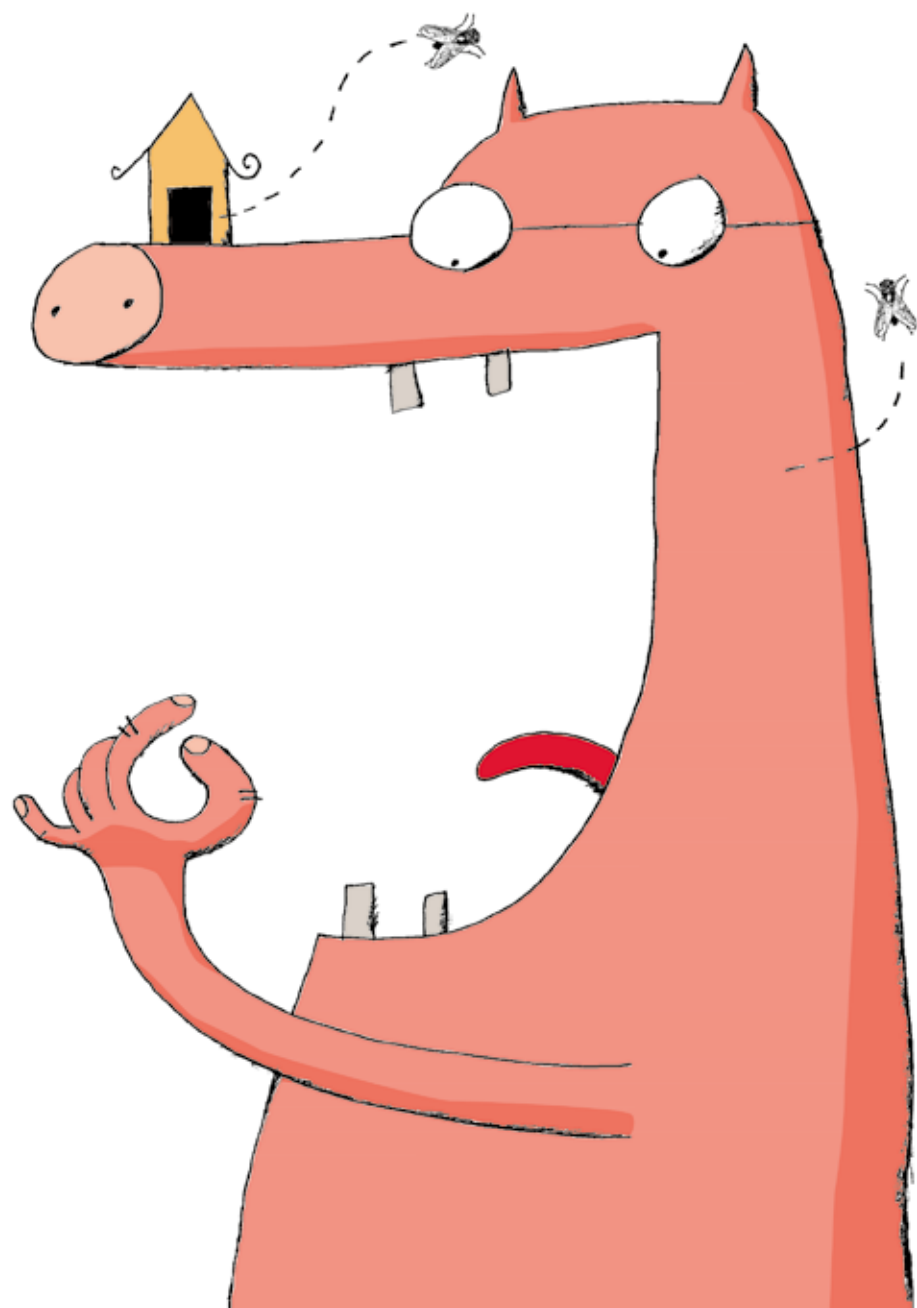
Començà pel que vivia al tossal de l'Oest. Arribà fins a la seua porta i el cridà a plena veu:

—Eh, Llop Llest! Te'n recordes, de mi? Sóc la bola de sèu! Obri i convida'm a sopar!

El llop, que havia vist arribar aquella mola, pantaixant i envoltada de mosques, no digué res i intentà fer com que no hi era. Llavors, el porc trepitjà la porta de fusta noble i digué:

—Sé que estàs ací; puc olorar la teua pudenta colònia francesa des d'un quilòmetre.

—És que no tinc res per a sopar —es va atrevir a protestar el llop, amb un fil de veu.

—No et preocupes, ja trobaré jo alguna cosa —li va contestar el porc, alhora que **LLANÇAVA UN MONSTRUÓS ERUCTE QUE FEIA VOLAR PELS AIRES LES TEULADES, DESTROSSAVA LES FINESTRES I DERROCAVA ELS MURS.**

Va descobrir el llobet encastat en la xemeneia de marbre, el va traure d'allí amb les seues peüngles i se'l va cruspí en dos mossos. Trobà en el frigorífic una cervesa de litre i, bevent a morro i netejant-se amb el dors de la peüngla, es va dirigir cap al Nord.

El segon llobet, el que vivia al tossal del Nord, havia contemplat horroritzat el que havia succeït al tossal de l'Oest des del seu telescopi. Amb ell es dedicava a espiar els seus germans, les seues veïnes i tot aquell que es posara davant. Sense perdre un instant, es posà a arregar les seues pertinences més valuoses. El pitjor de tot és que en tenia tantes que, quan a penes havia arreglat la seua col·lecció de rellotges d'or, va sentir des de fora la veu profunda i pantaixant del porc:

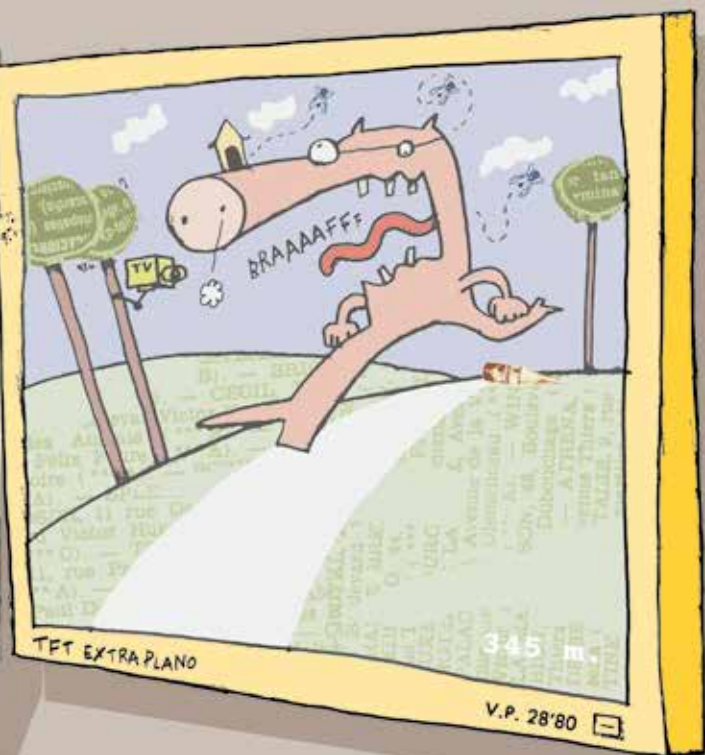
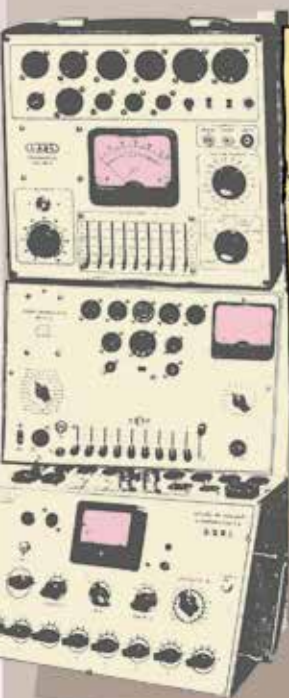
—Arf, Arf, Arf! Obri'm, Llobet Llest! Vinc de prendre l'aperitiu de casa del teu germà i m'he quedat amb gana. Arf, Arf, Arf!

El Llobet Llest II es va quedar quiet i callat i es va limitar a connectar el blindatge antieructes.

—Sé que estàs ací, no vas a cap lloc sense els teus binocles, llob tafaner —va dir el porc, que els havia vist penjats al costat de la porta.

—Eh... he!, sí, estic aquí, però..., saps?, estic a règim i només menjaré una galeteta d'eixes dietètiques. No crec que t'abellisca.

—Creus malament. Em menjaré eixa galeta, però després que te la menges tu. **HA, HA, HA! GROARRRRCCCC!!!**

El porc llançà un altre enorme eructe després de beure un llarg glop de cervesa. L'eructe rebotà contra el blindatge i derrocà un gegantí roure de Virgínia que hi havia al costat de la casa.

La sort estava de part del porc i l'arbre caigué sobre la casa, agranà la teulada i destrossà la paret lateral. Per aquell lloc entrà el porc. Trobà fàcilment el llobet. A pesar del desastre, se sentia una insistent dringadissa entre les branques. Allí es trobava, amb els ulls tancats i tremolant, la qual cosa feia que els rellotges de les seues carteres cascavelljaren sense parar, indicant el camí.

Ni tan sols es molestà de llevar-li els maletins, se'l va cruspí d'un mos. Cosa de la qual es va penedir més tard, perquè la seua panxa pareixia un carilló. Al compàs del tic-tac dels rellotges, es va dirigir, marcant el pas, cap al tossal de l'Est. Hi vivia el Llobet Llest III.

Aquest era el més espavilat de tots; havia triat la millor ubicació per a la casa i era el que dirigia l'empresa. El va veure arribar a través de les videocàmeres que tenia instal·lades en el camí. Abans que el porc arribara esbufegant a la porta (tres tossals són molts tossals per a un porc), li etzibà amb els seus altaveus estereofònics:

—No perdes el temps, porc. **ACÍ NO ET SERVIRAN DE RES LES TEUES HABILITATS AERI-GASOSES;** així doncs, estalvia-te-les. A més, l'odi i la venjança no li fan cap bé al teu greixós cor.

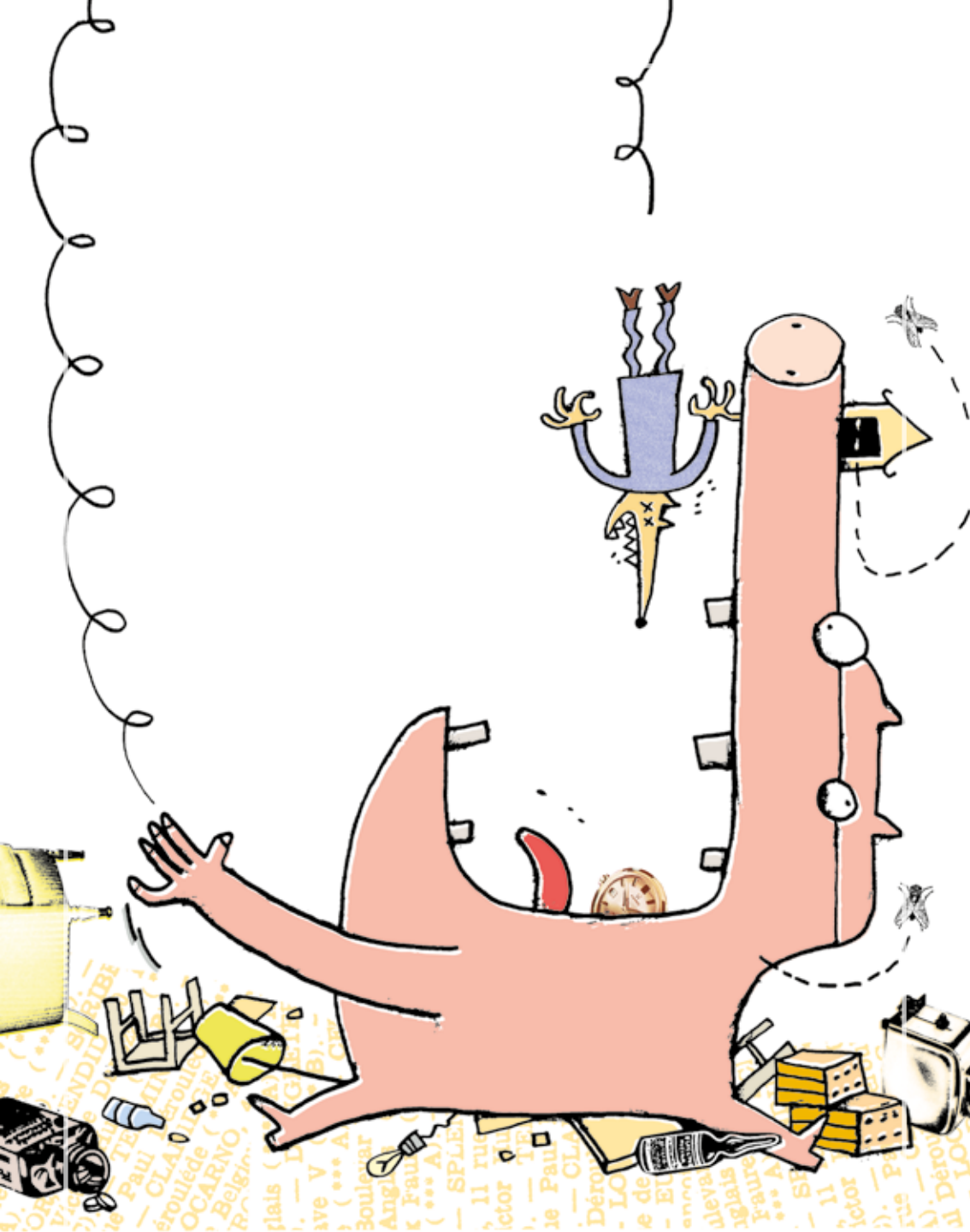
—Vaja! Açò és nou. Des de quan et preocupa la meua salut? —va contestar el porc.

—Des que afecta la meua integritat física. Mira, porc, el passat és el passat, fem taula rasa, **EL PERDÓ RECONFORTA A QUI EL CONCEDEIX I A QUI EL REP, PAU UNIVERSAL I TOT AIXÒ.** Per cert, no t'interessaria un lloc de direcció en la meua empresa? Tinc dues baixes que necessite cobrir.

—No et canses, llop. El treball em mata i encara sóc jove per a morir. Pel que fa a la teua integritat física, tens raó: està realment en perill.

Mentre parlava, el porc anava pegant-li la volta a la casa valorant les seues possibilitats. Desestimà a l'instant la clàssica xemeneia: era tan gran i pareixia tan fàcil pujar fins a ella que segur que estaria electrificada. Els murs pareixien robustos, les portes i finestres estaven fortament blindades i enreixades i segurament guardarien alguna sorpresa. La cosa no seria fàcil.

Al voltant de la casa trobà alguns aparells de gimnàstica del Llobet Llest III que, pel que semblava, es preocupava molt de la seua forma física: pesos, tensors, un banc de gimnàstica i un llit elàstic. Llavors se li va ocórrer una idea.

Posà el banc contra el roure de Virgínia, que també estava al costat de la casa, en va pujar a les primeres i fortes branques, i des d'allí es va llançar amb totes les seues forces al llit elàstic. Va rebotar, va eixir volant, es va elevar, es va elevar i... va aterrar sobre la casa. Aquella enorme mola greixosa que queia a tota velocitat des del cel va destrossar la teulada i el primer pis. Entre els enderrocs que hi havia sota la seua panxa, en el que havia de ser el menjador de la planta baixa, va trobar aquella deixalla de llop.

—Sempre m'ha agradat la carn picada —va dir el molt bèstia, abans de llançar-lo pels aires i **ENGOLIR-SE'L D'UN MOS, QUASI SENSE MASTEGAR.**

El porc se'n va anar d'allí tan content i apariat, amb algunes arrapades i la panxa plena de llops i de sorollets estranys. Mai més van tornar a saber d'ell per aquells indrets.

I així acaba aquesta història de tres llobets que es creien molt llestos i d'un porc greixós, venjatiu i fastigós. Sí, ja sé que no és una història molt edificant, però jo sóc un escriptor, no una empresa constructora, no?

HISTÒRIES DE COLORS

Teresa Broseta

Filòloga i escriptora

Il·lustració Ricard Balanzà

Amb les bobines de fil
de ma tia la modista

EM CONTAVA EL MEU PADRÍ
MIL HISTÒRIES CADA DIA.

Eixien del cosidor
heroïnes, dracs i monstres,
sirenes, exploradors,
princeses, fantasmes, ogres,

dinosaures, cavallers,
soldats, reis i reines, fades,
bruixes, sirenes, donyets,
pirates, bèsties salvatges,

prínceps, fetillers, gegants...
I el perfum de l'aventura
omplia d'amors i afanys
la saleta de costura.

Encara no se per què
s'enfadava tant la tia!

9

ELS GAFARRONS

Llorenç Giménez

Rondallista

A çò passà en la serra calderona en el terme d'Olocau en la partida de Sentig.

Una gafarrona criava els seus gafarrons.

Anava a buscar menjar i els alimentava.

En això què a l'oloreta de les cries la rabosa aparegué i digué:

- GAFARRONA DEL GAFARRONAR
O EM DONES LES TEUES CRIES
O US QUEDAREU SENSE LLAR.
PERQUÈ AMB LA CUA US LA VAIG A TOMBAR.

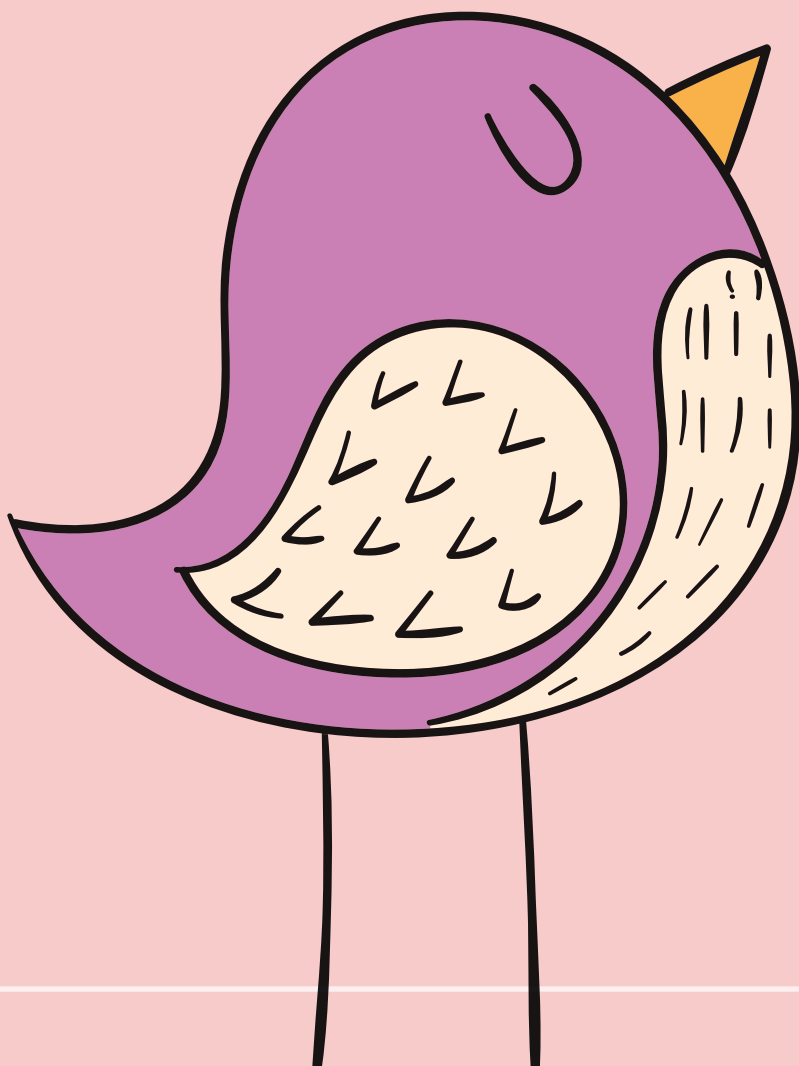
I mostrava la seu cua que semblava una serra.

La gafarrona li contestà:

- Espera uns dies que estan constipats i et poden sentar mal!
- D'acord en 72 hores tornaré, i ja ho saps si les teues cries no em dones... la garrofera t'enfonsaré!!!

A poqueta nit una mussola li digé a la gafarrona:

- Et veig trista, què et passa?

La gafarrona li contà la conversa amb la rabosa i després d'escoltar-ho tot i li digué:

- Has de saber que les raboses amb serra o sense serra no poden tombar la teua llar, siga figuera, pi o garrofera; Això, t'ho dic jo que ho sé i és veritat de la bona.

La gafarrona es tranquil·litza, a més a més els 7 gafarronets sols els quedaven tres dies per a acabar d'aprendre a volar.

Passats els tres dies aparegué la rabosa del rabosar.

El niu estava ple la mare pardal i els 7 pardalets...el pardalot del pare ni se sap per on parava.

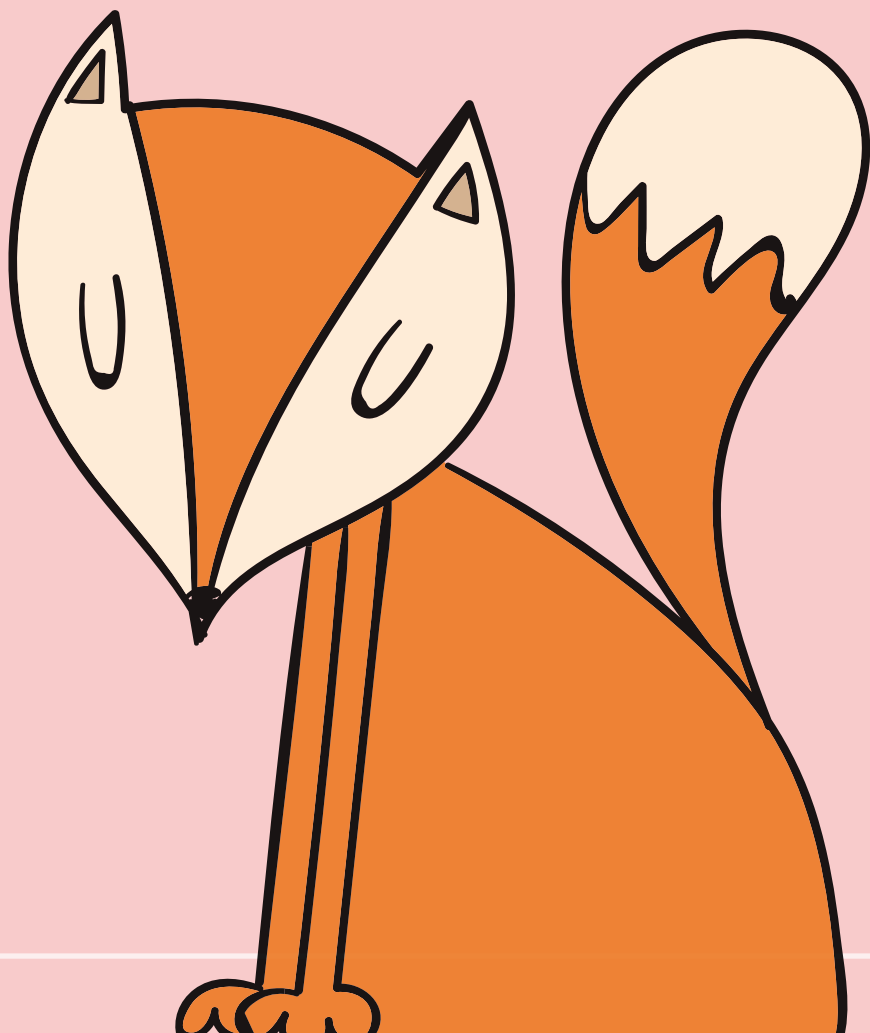
Con si estigueren dalt del galliner en un teatre i la rabosa actuara escoltaren de nou el romancet:

- GAFARRONA DEL GAFARRONAR
O EM DONES LES TEUES CRIES
O US QUEDAREU SENSE LLAR.
PERQUÈ AMB LA CUA US LA VAIG A TOMBAR.

Els tres primers gafarrons baixaren i digueren:

- Rabosa atrapa'ns si pots...

I alçant el vol la senyora rabosa es quedà amb un pam de nas.

Els tres següents baixaren també i proclamaren:

- Som els germans dels primers , i al voltant teu estem,
Intenta acaçar-nos, però primer aprèn a volar!!!

I es quedà la rabosa del rabosar amb un pam de morro.

Quedava el gafarró més espavilat, i des de la branca més alta amb un guitarronet entonà i cantà:

AMIGA RABOSA
FARTONA I MELOSA
AMB UNA SERRA
QUE NO POTS UTILITZAR,
ENS VOLIES ENGANYAR.
ELS 7 GAFARRONS
JA SABEM VOLAR,
I SENSE PARDALS
T'HAS QUEDAT!!!

Dalt del niu reflexionaren entre ells :

Hem fet bé en aprendre a volar...gràcies mare.

En comprendre i escoltar...gràcies Mussola.

Ara sabem que una rabosa o rabosot no pot serrar ni treballar amb les potes com si foren mans.

Un cas d'èxit

LLEGIR MARC GRANELL

Immaculada Cerdà Sanchis

Unitat de Normalització Lingüística - Diputació de València

AVL

A la Diputació de València tenim un poeta per company. Marc Granell, UN DELS MILLORS POETES EN VALENCIÀ ACTUALS, ens acompanya a diari en el quefer de fer normal viure en valencià.

Però quan no està corregint decrets o traduint ordenances, fa poesia per a adults i, últimament més encara, per a menuts. Escriure poesia és una activitat íntima, que cada poeta viu d'una manera especial i que fa d'aquestes persones «les més imprescindiblement inútils del món», en paraules de Marc. Però l'article no va de com escriure poesia, sinó de com llegir la poesia perquè enganxe, com fomentar la lectura i l'escriptura entre els més menuts... i això no és gens fàcil però, com tot allò important, és quan no ho tens que ho valores.

Conversant amb Marc, hem trobat que la clau està en el treball previ en l'aula. Quan les mestres —sí, *les*, en femení, perquè són moltes més les dones que s'hi impliquen—, QUAN LES MESTRES DESCOBREIXEN QUE LA POESIA ÉS UNA FORMA DE FER PEDAGOGIA, OBTENEN UNS RESULTATS ESPECTACULARS, PERQUÈ ELS MENUTS SÓN MOLT RECEPTIUS AL LLENGUATGE POÈTIC.

Marc visita molts col·legis, en resposta a les peticions de les mestres i, en arribar, el reben amb una exposició dels poemes que han treballat durant el curs, poemes i dibuixos que la poesia els ha suggerit. El quadern amb què l'obsequien mostra l'entusiasme que la poesia causa en els escolars. La rima els fa molta gràcia i això connecta amb el ritme. La poesia potencia la creativitat dels menuts, lliguen la rima amb el ritme i la música i les imatges dels poemes els suggereixen dibuixos.

SENTIR-SE PROTAGONISTES

Quan Marc va a les escoles sempre hi ha un recital. Potser el que més els agrada és precisament recitar els poemes de Marc Granell, que se saben de memòria, i **EL QUE MÉS AGRADA AL NOSTRE COMPANYY ÉS ESCOLTAR ELS POEMES QUE ELLS HAN CREAT.** Per a un autor, més grat que saber-se llegit és saber que ha influït. El fet que la poesia de Marc els inspire i generen els seus propis versos és allò que més ompli al nostre company.

També es nota molt el fenomen de la fama. Rebre la visita d'algú que apareix en els llibres, en webs d'Internet, els resulta emocionant. A més de les preguntes sobre l'obra, la inspiració, a qui dedica o en qui pensa quan escriu, sempre apareix alguna que té a veure amb la popularitat. És el preu de ser una *celebrity*!

Com a persona important, el reben amb entrevistes en la ràdio escolar, enregistren vídeos amb ell i publiquen imatges de l'acte en les xarxes socials. Qui ha dit que la poesia no és actual?

LES MESTRES CÒMPLICES

NO HI HA UNA ASSOCIACIÓ DE MESTRES PER LA POESIA, I HAURIA D'HAVER-LA. Però és evident que hi ha un circuit on les bones mestres lliurement comparteixen experiències i les mostren al món, per si poden servir d'exemple. Marc sempre té paraules d'estima per a Carme Doménech i la web viulapoesia.com; com també per a Pilar Veiga i el col·legi el Crist de Meliana, on fins i tot han creat

un premi de poesia Marc Granell. Però són moltes les escoles, les coraletes infantils que canten poemes seus. La clau de l'èxit? Per a mi que ho veig des de fora, admirada de tant de treball, crec que és l'honestedat. Ser allò que dius que eres. L'un, poeta i l'altra, mestra.

*Història i anàlisi
de les publicacions
infantils falleres.
El cas de Xàtiva,
Burriana i Alzira.*

Introducció

PERQUÈ URGEIX UNA LITERATURA JUVENIL FALLERA?

Rubén Tello

ADEF

Ara que em toca llegir a classe best-sellers de literatura juvenil, puc comprovar que, dins del gènere, abunden els llibres horrendaments escrits. LES AUTORES I ELS AUTORS CONFONEN ESTE TIPUS DE LITERATURA

AMB UN SEQUIT DE TÒPICS I LLOCS COMUNS PLAGIATS DE MOCCIA O DE COELHO, RECURSOS DE PARALITERATURA BARATA

(la pobra orfeneta, l'àvia sàvia i alliçonadora, el xicon xulet i amb el coneixement just per a anar pel carrer sense caure de tòcs que es revela com un "noi sensible"...) i especialment -i supose que això els converteix en un èxit entre els meus companys de professió- passatges col·locats "estratègicament" perquè es pugui muntar la llanda sobre la "importància de la literatura", el "gust per la lectura", la "sexualitat", les "noves tecnologies"... i que el professor es pensi que és el senyor Keating obrint els ulls als seus alumnes, i pugui marxar a casa amb el deure de la superioritat moral complert. Com si això importara un rave als estudiants.

PER A EVITAR QUE ELS MEUS XIQUETS I XIQUETS S'AVORRISQUEN TANT COM JO, CONSTANTMENT RECÓRREC ALS BUITS QUE LA MOLT DEFICIENT ARQUITECTURA DEL RELAT DEIXA: FINS ARA, HEM ACONSEGUIT LLEGIR MOLT ENTRE LÍNIES, I RECONSTRUIR ENTRE TOTS LES HISTÒRIES REALS AMAGADES SOTA LES PARÀBOLES D'INCOHERÈNCIA DESCONCERTANT.

Així, la protagonista típica d'estes novel·letes- no esmentaré noms de personatges per no ferir sensibilitats-, per exemple, potser, en realitat, una nena amb una malaltia psiquiàtrica que li impedeix pensar o parlar com una persona normal, i mostra una sexualitat compulsiva i

neuròtica, causada pel consum continuat de drogues. Va més “puesta” de “pirules” que un mascaxapes de la Ruta en temps de Chimo Bayo i Paco Pil... Només una persona més drogada que Bob Esponja o que el conductor d'autobús de l'escola de Springfield parla sense adonar-se del que diu, o repeteix sense parar una paraula de forma obsessiva; o es fixa tan sols, en entrar al despatx del cap d'estudis, en una capsa taronja amb molts clips de coloraines; o deixa d'angoixar-se en entrar al pis on creu que el seu noviet li proposarà relacions sexuals prematures per a analitzar, com un redactor de “Casas con Estilo”, la decoració de l'apartament on un senyor gran en cadira de rodes toca el piano (i que segurament, en comptes de l'avi del noi –tapadora massa evident– podria ser el camell més important de València, com un Walter White d'estar per casa... Potser per això la protagonista es relaxa tan ràpid: el seu noviet per fi li ha presentat un “dealer” de categoria. No com la seva àvia, senyora menopàusica amb una evident descompensació afectiva que la porta a l'assetjament pederasta envers els noviets de la seva néta, als quals ofereix literatura eròtica i als quals pregunta si els agrada veure porno o si han tingut ja relacions sexuals; i que només té a casa els trankimazims que li recepta el metge del CAP: una misèria, vaja, que només serveix a la protagonista per a urgències puntuals).

El mateix senyor gran es posa a cantar sense cap motiu “As time goes by” (una manera intel·ligent de donar el senyal d' “aigua” a tots els compradors?) i té un noi jove a casa que no és el seu “nét” i que va a plaça per ell quan necessita “comprar” alguna cosa (un sicari o un cobrador de deutes, podeu triar. El noi és força jove i sembla desemparat, lluny de la seua família, cosa que potser ens acabarà

descobrint un "xapero", d'aquells que s'anuncien com "estudiante universitario", reconvertit en l'amant sadomasoquista, amb el fetitxe de vestir-se com Ingrid Bergman a "Casablanca", del vell narcotraficant paralític: si és així, la trama oculta i real seria un guió digne del millor Fassbinder)

Lectores, lectors, amants de la literatura juvenil, si heu aplegat a esta alçada de l'article, pregue que no em denuncieu, però és que EM NEGUE A QUE L'ALUMNAT DE L'ESO, UN PÚBLIC JA PROU CONTAMINAT per formats de Tele 5 (Hombres, Mujeres y Viceversa, Gran Hermano, La Selva, La Jungla i mil milongues més), QUAN ÓBRIGA UN LLIBRE ES TROBE UNA TRAMA DE L'ALMÓDOVAR MÉS RANCI O L'ACTUALITZACIÓ MÉS PATÈTICA D'UNA NOVEL·LA DE CORÍN TELLADO. Hi ha moments a la vida que són màgics i molts d'estos moments ocorren durant l'adolescència. Molts de nosaltres, hem donat el nostre primer bes, hem aplegat per primera vegada a casa a dormir de matinada, hem creat les nostres colles, aquelles que durarn tota la vida o ens hem emborraxat per primera vegada durant aquelles Falles. Aquelles Falles dels 14, 15, 16 o 17 anys. Aquelles Falles que mai tornaran. AQUELLA MATÈRIA TEMÀTICA, REALISTA, SENSE HIPÉRBOLES I SENSE MELODRAMES MODERNS QUE HAURIEN D'EMPRAR LES AUTORES I AUTORS DE LA NOSTRA LITERATURA JUVEMIL PER TAL D'APROPAR A LA NOSTRA JOVENTUT A LA LECTURA. A LA BONA LECTURA.

LITERATURA I FALLES AL PAÍS DE LES RIBERES

Josep Antoni Fluixà

Director de la Fundació Bromera per al Foment de la Lectura

El País de les Riberes, la terra que banya el riu Xúquer en l'últim tram del seu curs, és un país modern amb una societat que ha evolucionat molt en els últims cinquanta anys. La seua economia s'ha transformat radicalment. De l'agricultura tradicional s'ha passat a la indústria i, sobretot, al sector dels serveis, bàsicament amb la cultura de l'oci i l'esclat del turisme a les zones costaneres. No obstant això, la petja històrica i tradicional del món agrícola es manté, per sort, encara viva.

EL PAÍS DE LES RIBERES SE'NS MOSTRA, DES DE QUALSEVOL DELS CIMS ELEVATS DES DELS QUALS ES POT ABASTAR AMB LA MIRADA, COM UNA TARONJA SABOROSA PARTIDA EN DUES MEITATS: LA RIBERA ALTA I LA RIBERA BAIXA, DUES COMARQUES VALENCIANES DE RENOM I DE GRAN DINAMISME ECONÒMIC I CULTURAL. La primera es distingia, fins a fa poc, pel seu paisatge agrícola dominat indiscutiblement pels tarongers. Alzira i Carcaixent sempre s'han disputat l'honor de ser el bressol de la taronja. Sueca, per contra, ha fet valdre el seu lloc a les terres planes de marjal per fer de la Ribera Baixa la terra de l'arròs.

Les dues comarques, a més, són molt a prop de València i de l'Horta i s'han aprofitat d'aquesta proximitat per abastir històricament la capital del Regne, la capital d'un país que, no obstant la seua riquesa agrícola, no va tindre la sort, en l'època històrica moderna i contemporània, de vertebrar-se i consolidar-se socialment com un sol poble. La divisió provincial imposada des del segle XIX per la política central de Madrid ha fet créixer sentiments diferenciats en algunes zones. I, a més, les elits socials de la capital han viscut

molt sovint d'esquena al poble que tenien l'obligació de representar i s'han preocupat més per imitar i assimilar completament la cultura hegemònica d'Espanya de procedència únicament castellana.

Una tendència, aquesta última, que, per sort, s'ha frenat en els últims anys, sobretot per l'afluència de la gent de les comarques valencianes a la capital i és en aquest sentit que la forta empenta de l'aportació social i cultural de les comarques de la Ribera s'ha fet notar. Es tracta, naturalment, d'un fenomen en el qual han participat també altres comarques importants com la Safor, la Costera, el Camp del Túria, el Camp de Morvedre i la mateixa Horta de València. En el cas de les Riberes –com va ocórrer també, més o menys, a la resta de les comarques citades i a d'altres–, l'excedent de mà d'obra que es produïa per l'evolució tècnica de les tasques agrícoles i pels beneficis econòmics notables que es treien del conreu de la taronja o de l'arròs, va fer que, cada vegada més, els fills d'aquells llauradors, que aconseguien un benestar familiar discret suficient per millorar les condicions de vida, es dedicaren a l'estudi. Per això, a finals de la dècada dels seixanta i principis de la dècada dels anys setanta del segle xx, es va produir un primer allau de joves dels pobles de les dues Riberes que acudien a la Universitat de València per llicenciar-se i adquirir una formació cultural que mai abans havia aconseguit tanta gent de la classe social a la qual pertanyien.

Des d'aleshores, aquest procés no ha parat, sinó que, fins i tot, ha millorat amb la presència de les dones i l'accés d'aquestes al món universitari. I, tot això, evidentment, ha influït en el canvi social i cultural que ha viscut, com s'ha dit, el País Valencià en els últims

cinquanta anys. El País de les Riberes s'aprofità de la proximitat de València per donar eixida als seus productes agrícoles i per internacionalitzar-ne la venda a través de la xarxa de comunicacions de la capital. D'aquesta manera aconseguí un enriquiment que afavorí que una part important de la seua gent millorara les condicions de vida i tinguera accés a més educació i, en conseqüència, la relació entre les Riberes i València ja no és només una relació d'avituallament agrícola, sinó també de intercanvi cultural, amb una particularitat sociolingüística molt important: ELS ESTUDIANTS PROCEDENTS D'AQUESTES TERRES EREN –I CONTINUEN SENT– MAJORITÀRIAMENT DE PARLA VALENCIANA.

S'aconseguí, en gran part, frenar la castellanització cultural de la societat valenciana, impulsada i accelerada, sobretot, en l'últim període històric: el de la dictadura del general Franco. Per això, l'actual valencianisme cultural i literari té els seus inicis en aquest fenomen d'accés universitari dels fills i de les filles de les famílies agrícoles comarcals. Per tant, no ens ha d'estranyar ara que el País de les Riberes –com l'anomena el grup musical Obrint Pas a la magnífica cançó titulada Al país de l'olivera– siga una de les terres amb una activitat cultural i literària més potent dins del nostre panorama valencià. Són molts els escriptors i les escriptores que han anat apareixent en les últimes quatre dècades que han elegit, amb una normalitat total, el valencià com a llengua d'expressió literària.

És cert també que, històricament, HI HA HAGUT ESCRIPTORS SIGNIFICATIUS NASCUTS EN AQUESTES TERRES PLANES ON EL

XÚQUER comença a serpentejar per retardar el seu desembossament al mar. Bernat i Baldoví era de Sueca, Palanca i Roca, d'Alzira, dos autors teatrals del segle XIX. Sueca, a la Ribera Baixa, es pot enorgullir de ser un dels nuclis més forts del renaixement literari valencià anterior als anys setanta amb escriptors i intel·lectuals com Nicolau Primitiu, president del Rat Penat i fundador de l'editorial Sicània, o com Joan Fuster, l'escriptor i assagista que més ha influït en les noves generacions, o com Francesc de Paula Burguera o Josep Palàcios. Escriptors als quals hem d'afegir altres nascuts tant a la Ribera Alta o Baixa com Martí Domínguez, d'Algemesí, Xavier Casp i el seu germà Vicent Casp i Verger o Bernat García Aparici, de Carlet, Francesc Badenes i Dalmau i Jesús Huguet, d'Alberic, Maria Mulet, nascuda a Albalat de la Ribera, o Eduard Soleriestruch, molt vinculat a Carcaixent encara que va nàixer a Castelló de la Ribera.

I a tots aquests escriptors citats hem d'afegir tots els altres, els vinguts a partir dels anys setanta com Josep Lozano, d'Alginet, Eduard J. Verger, de Carlet, Rafael Ventura Melià, de Riola, Enric Lluch, Vicent Josep Escartí, Vicent Borràs, Francesc Viadel i els poetes Vicent Nàcher i Josep Manuel Esteve d'Algemesí, Josep Ballester i Carles Alberola, d'Alzira, Tobies Grimaltos, de Castelló de la Ribera, Manel Joan i Arinyó, de Cullera, i tants altres que em deixe oblidats. De nou, Sueca esdevé un nucli ben actiu, potser per l'ombra de Fuster. De Sueca són escriptors molt importants i significatius de l'actual literatura valenciana com Josep Franco, Víctor G. Labrado, Emili Piera, Manuel Baixauli i, més recentment, l'escriptora Rosa Roig. A més, caldria incloure també escriptors nascuts a altres comarques que viuen a la Ribera com ara Ferran Cremades i Arlandis o Anna

Moner. Lògicament, faig una cita de memòria i a l'atzar amb el risc d'oblidar-ne algun nom important.

Però l'aportació cultural i literària de les dues Riberes no només es redueix al camp de la creativitat literària, **TAMBÉ S'HA DE DESTACAR LA PRESENCIA MOLT RELLEVANT D'UNA PRODUCCIÓ EDITORIAL** que ha consolidat, a hores d'ara, una indústria que repercuteix favorablement en l'economia de la zona i dona treball directe i indirecte a un nombre de famílies gens desdenyable. Ja hem citat anteriorment l'editorial Sicània, activa als anys seixanta, pel seu creador, Nicolau Primitiu, encara que tenia la seu a València i, potser, també caldria citar l'editorial de Jesús Huguet a Alberic. Però, sobretot a partir dels anys huitanta del segle passat, hi ha una eclosió progressiva de noves empreses editores que han fet de la comarca un referent indiscutible. I dic de la comarca, perquè encara que administrativament i políticament en siguen dues, la Ribera té culturalment un sentiment d'unitat entre els creadors. No debades, la primera trobada d'escriptors i d'escriptores que es va fer va ser la de la Ribera englobant l'Alta i la Baixa, impulsada per Josep Lozano, creador també de la idea magnífica de la celebració dels sopars dedicats al poeta Vicent Andrés Estellés.

Alzira, per exemple, és seu, a hores d'ara, d'Edicions Bromera i de tot el seu grup editorial format pels segells editorials Algar Editorial, que publica en castellà, Ànimallibres i, molt recentment, Tàndem Edicions. Sens dubte, es tracta de l'empresa editorial valenciana més important dels últims trenta anys i que ha significat un impuls definitiu en la creació i consolidació d'una literatura infantil i juvenil

en valencià. Només hem de recordar la rellevància d'una col·lecció com «El Micalet Galàctic», amb més de dos-cents títols, o com «Espurna», de narrativa juvenil, amb vora cent-trenta títols. Però, a més, a la capital de la Ribera Alta, ha tingut la seua seu una altra editorial històrica, l'editorial Germania, amb una activitat intermitent i més modesta, però significativa igualment en gèneres com el poètic i l'assagístic. Hereva d'aquesta editorial és l'editorial Neopàtria, apareguda a penes fa uns tres anys, fruit d'una partició empresarial entre els germans que duïen Germania, amb l'acord de prosseguir la línia més literària mitjançant el segell de Neopàtria. I, finalment, no podem oblidar tampoc l'aparició de Reclam Editorial, molt vinculada a l'edició de llibres infantils i d'encàrrec i també a la producció de llibres de falla.

A altres pobles de la Ribera Alta hi ha també editorials destacades com ara Edicions 96 que va nàixer a Carcaixent i que s'ha traslladat al polígon industrial de La Pobla Llarga amb una producció important d'obres per a infants i joves, però també amb una meritòria implicació en el gènere poètic, en la narrativa i en l'assaig. A Carcaixent també tingueren la seu, almenys inicialment, editorials com El Petit Editor, ara ubicada a Cullera, i l'editorial Sembra Llibres, amb una trajectòria fulgurant fruit de l'encert a l'hora de seleccionar els títols publicats i l'acurada presentació i maquetació dels seus productes. Una cura i una presentació que també són visibles en Andana Editorial, ubicada a Algemesí, i que destaca, bàsicament, pels seues àlbums il·lustrats i per algunes col·leccions infantils com «Valors» de narrativa per a xiquets i xiquets i, sobretot, «Vagó de versos», l'única col·lecció dedicada estrictament a poesia infantil en valencià.

Per tant, **NO ENS HA D'ESTRANYAR EN ABSOLUT QUE EL PAÍS DE LES RIBERES SIGA UN DELS TERRITORIS VALENCIANS ON MÉS ESCRIPTORS I ESCRIPTORES S'HAN DEDICAT A ESCRIURE PER A INFANTS I JOVES.** Molts dels noms citats són autors de LIJ com ara Enric Lluch que, sens dubte, és un dels més destacats i un nom de referència indiscutible, amb una obra molt prolífica en títols, però també en qualitat. En tot cas, als nom ja esmentats cal afegir per justícia els de Josep Gregori, l'editor de Bromera, la poeta Fina Girbés, Maria Torres, Amaia Crespo, Mercé Borràs, Àlan Greus, Josep Millo, Vicent Sanxis, Lleonard torres, M. Carmen Sáez Lorente, Anna Oliver, Emili Gascó, Dolores de la Asunción, Dani Miquel, Virgínia Martínez Calvo, Robert Cortell, destacat poeta també, o Eduard Costa, autor teatral, entre molts altres noms.

TOT AQUEST POTENCIAL CULTURAL I LITERARI EXISTENT AL PAÍS DE LES RIBERES NO PODIA VIURE D'ESQUENA A LA FESTA DE LES FALLES, NI LA FESTA DE LES FALLES IGNORAR-LO. De fet, les dues comarques banyades pel riu Xúquer en l'últim tram, sobretot per la seua proximitat a València, havien de ser històricament també un territori procliu a l'expansió de la que ha esdevingut amb els pas dels anys la festa per antonomàsia dels valencians i de les valencianes: la festa de les Falles. De fet, estem parlant d'una tradició centenària a pobles com Alzira i Carcaixent. Alzira, per exemple, se n'enorgulleix molt sovint pel nombre de falles que planta i els seus fallers afirmen que són «la segona potència mundial en falles». Bromes a banda, el que és inqüestionable és que la presència de les falles cada vegada és més forta a la Ribera en pobles com Sueca, Cullera, Algemesí, l'Alcúdia i, fins i tot, en pobles més menuts.

I un dels elements típics de les falles és el «llibret». És evident que el monument és la part més visible, amb connexió evident amb el món creatiu artístic. Com ho són també la vestimenta tradicional, la música, els menjars, els coets i les mascletades, les reunions i els actes festius. Però, ja des d'antic, els anomenats «llibrets de falla» han estat presents –no oblidem que el poeta de Sueca Bernat i Baldoví en va ser un dels precursors– i, pràcticament, no podem concebre cap falla sense el seu «llibret», un llibret que, en la majoria dels casos s'ha transformat en un autèntic llibre i, en conseqüència, en un producte cultural de gran magnitud. En aquest sentit, les falles de les Riberes han sigut pioneres en l'evolució dels llibres de falles i també en la implicació i en la relació dels creadors literaris de la comarca i del nostre país en la participació i elaboració d'aquests productes editorials. La falla Plaça Malva d'Alzira, per exemple, n'és tot un referent des d'un punt de vista històric i actual. Enguany celebra trenta anys de «llibre de falla» i pot enorgullir-se pel gran nombre de col·laboradors que han participat en el seu llibre anual. Més de dos-cents col·laboradors al llarg dels anys, amb una presència destacada d'escriptores i d'escriptors del panorama literari valencià.

Per sort, la tasca d'aquesta falla, iniciada quasi en solitari durant els primers anys, ha sigut seguida per moltes altres comissions falleres d'Alzira i de la comarca. A Alzira, per exemple, són dignes de destacar els llibres que fan comissions com la de les falles Pintor Teodoro Andreu, Plaça del Forn, Sant Joan –en la qual col·labora últimament Reclam Editorial–, la Plaça Major, Camí Nou, el Mercat, etc. A Cullera són molt conegudes pel seu llibre falles com Canet o El Raval de Sant Agustí, entre altres. A Sueca també hi ha falles com la Cervantes que

busca la col·laboració d'intel·lectuals i d'escriptors. A Carcaixent, David Vidal, editor d'El Petit Editor, ha tingut una relació molt forta amb el món faller i és autor d'una Història de les falles de Carcaixent, publicada per la seua editorial, una editorial modesta, però molt activa i interessant. David Vidal també, com a editor, s'ha dedicat a produir i confeccionar llibres de falla per encàrrec.

DE TOTA AQUESTA COL·LABORACIÓ ENTRE EL MÓN CULTURAL I LITERARI DE LA COMARCA I EL MÓN FALLER, HAN EIXIT, A MÉS DE LLIBRES DE FALLA MAGNÍFICS, DOSSIERS ESPECIALS DEDICATS DES DE LES FALLES AL MÓN LITERARI VALENCIÀ.

Les falles, al País de les Riberes, han assumit el seu fet cultural –són cultura– i la seua missió de relacionar-se amb altres àmbits. Des d'aquest punt de vista han exercit i continuen exercint una extraordinària tasca de divulgació dels nostres escriptors i escriptores. I han entrat en contacte també amb una entitat com la Fundació Bromera per al Foment de la Lectura que ha assessorat, quan li ho han sol·licitat, a l'hora d'orientar els continguts del llibre de falla i de contactar amb els col·laboradors, com també, en el cas de la falla Plaça Malva d'Alzira en l'elaboració d'una guia didàctica anual adjunta al llibre de falla en la qual a través de textos narratius, teatrals o poètics han acostat els xiquets i les xiquetes al món de les falles. Sens dubte, el País de les Riberes és un bon exemple de treball cooperatiu entre el món faller i el món de la cultura: un exemple i una manera d'actuar que, per sort, també es porta a cap en altres territoris i que vertebrava un sentiment de valencianitat important per a la cohesió dels valencians i de les valencianes com a poble de present i, sobretot, de futur.

11

DE QUAN ELS XIQUETS DE XÀTIVA ESCRIVIEN LES SEUES FALLES

Rafa Tortosa Garcia

Director d'El Verí del Foc

«El día 20 ha sucedido en Valencia una horrible desgracia. Parece que estaban dos muchachos en la calle de la Bolsería, haciendo materiales para encender por la noche una de las hogueras, vulgo fallas, que acostumbran los valencianos en la víspera de San José, y cuando más distraído se hallaban se vieron debajo de las ruedas de un carro, magullándole al uno el pecho y haciéndole echar abundante sangre por la boca, y reventando al otro una mano, en términos que han tenido que amputarle ya un dedo, y todo induce a creer que tengan que cortarle dos más.»¹

Este inèdit text és una notícia de successos que va aparèixer el 1854 sota el títol de *Percances de la niñez*. En la seua descripció no hi ha cap dubte de la gran desgràcia ocorreguda, la qual cosa no és allò que volem posar èmfasi en esta reproducció del text, sinó MAGNIFICAR L'AUTONOMIA DE LA XICALLA I JOVENALLA A L'HORA DE REALITZAR LES SEUES FALLES. La tasca de replegar els trastos per a la falla, que ben bé ens recorda la cançó de *L'estoreta velleta*, és ben significativa, ja que els xiquets gaudeixen d'una llibertat que va durar fins fa poc més de setanta anys. I esta autonomia no es queda sols en la confecció de la falla, sinó en l'organització de diversos actes de gaudi o d'índole recaptadora per poder subvencionar la festa, i per descomptat, en la tasca de pensar, escriure i confeccionar el llibret que conté la relació i l'explicació de la falla.

1. *La España*, 25 de març de 1854. Hemeroteca Digital, Biblioteca Nacional de España.

LA VERTADERA LITERATURA FALLERA INFANTIL I JUVENIL,
com intentem explicar al llarg de l'assaig, **ÉS AQUELLA QUE**
VOL EXPRESSAR ALLÒ QUE DIU LA FALLA I QUE ÉS ESCRITA
EXCLUSIVAMENT PELS INFANTS I JOVES, bé siga amb una

descripció explicativa i relacional o amb els versos que es posen al costat del cadafal faller. Estos textos són majoritàriament de baixa qualitat lingüística, però és molt valuós el seu aspecte descriptiu, ja que podem extraure les inquietuds i els plantejaments socials de la joventut en una època determinada.

Hui en dia, **ESTA LITERATURA FRESCA I ESPONTÀNIA ÉS ABSENT**
EN EL MÓN FALLER. Els cadafals fallers infantils i, en extensió, la literatura fallera derivada, estan ideats i promocionats pels majors amb una interessada intenció de dirigir i controlar els infantils de la falla. A més a més, cal dir que les falletes estan confeccionades per als gustos dels majors, els quals són els encarregats de jutjar-les.

A partir d'estes premisses pretenem escometre la diferent literatura fallera, d'aspecte infantil i juvenil, realitzada a les falles de Xàtiva, fent ressò d'aquella escrita per al públic més menut així com aquella signada pels més menuts en una època més actual, on este col·lectiu ja és dirigit pels majors. A més a més, i per tal de justificar tot allò explicat, centrem bona part de l'assaig en la literatura escrita pels més joves, la qual tracta d'explicar els seus cadafals fallers, aquells promoguts per uns il·lusionats i atrevits xiquets i xiquetes que van veure en les falles una font de diversió.

LITERATURA INFANTIL I JUVENIL ESCRITA PELS XIQUETS I

Els menuts sempre han volgut imitar els majors. El món faller no és una excepció. La xicalla xativina també ha volgut imitar els majors i des d'aquell 1933, quan es constituïren les dues falles fundacionals de la ciutat, ja es van plantar les dues primeres falles infantils. LA XICALLA DELS CARRERS JOSÉ ESPEJO I DE LA PLACETA DE L'OM FOREN ELS AFORTUNATS A CONSTITUIR-SE DE FORMA ESPONTÀNIA COM A COMISSIÓ FALLERA I SIGNAR ELS SEUS CADAFALS FALLERS. Fins i tot, els primers van estar capaços de confeccionar un llibret explicatiu de la falla, que duia per lema *Pensat i fet*, en la qual apareixen personatges dels còmics pertanyents al suplement *Los Chicos*, que el diari *El Mercantil Valenciano* editava des de 1929 i que recollia molta informació fallera del seu àmbit de distribució². Mentrestant, les xiquetes i xiquets de la placeta de l'Om centraven la crítica de la seua falla en la preocupació que un arbre feia destrosses a la font de la plaça.

Des d'este any 1933 fins al 1966 apareixeran als carrers i les places de la capital de la Costera falles promogudes pels xiquets i xiquetes de cada barriada³, uns cadafals que seran confeccionats pels mateixos components infantils, els quals elegixen la temàtica i elaboren la crítica amb la confecció del llibret faller. No obstant això, cal dir

2. Sobre el tema podeu consultar el treball de Manolo Sanchis (2001).

3. Per a aprofundir en la temàtica de les comissions autònomes infantils consulteu Tortosa Garcia (2011).

que no totes les comissions infantils són capaces de fer-se la falla i l'explicació fallera, i recorren a artistes i poetes locals acostumats a fer els cadafals grans, a imitació i semblança dels adults.

LA LITERATURA INFANTIL D'ESTA ÈPOCA ENS HA ARRIBAT A TRAVÉS DELS MENUTS LLIBRETS INFANTILS AIXÍ COM LA DOCUMENTACIÓ QUE LES MATEIXES COMISSIONS VAN APORTAR A L'ADMINISTRACIÓ LOCAL

per remetre-la a la delegació del Ministeri de Foment i Turisme, per revisar i censurar, i que roman a l'Arxiu Municipal de Xàtiva (AMX). D'estes descripcions i lemes dels cadafals així com els versos que componen l'explicació i relació de la falla, podem observar l'espontaneïtat i, en alguns casos, la innocència d'esta etapa de la infància. També veiem la preocupació amb temes veïnals i locals per part de les xiquetes i xiquets, descrivint allò passat des de la seua perspectiva.

La primera mostra de literatura infantil de les falles de Xàtiva la trobem al llibret *Relació i explicació de la Falla Infantil de la Plaça del Olm* publicat l'any 1934 i venut al preu d'un *chavo*, segons inscripció de la seua coberta. La publicació, de 12 pàgines comptant la coberta, conté una poesia de huit versos signada per Ernesto Gandia Blanquer i dedicada a la bellesa infantil Nievecita Bono Ribelles així com l'explicació de la falla que duia per lema *Un tros de cartó*, i que és estructurada en cinc apartats a part d'una introducció i final. Resulten interessants les temàtiques escollides pels xiquets a l'hora de fer la crítica, la qual fa referència a la creació de la falla, la falta d'educació d'algun veí del barri i el seu gos així com crítica política vers el govern i l'ajuntament. Com a exemple, reproduint els versos de l'escena

*Prenint mesures, que diu «Ahí teniu al Ingeniero/ prenint més mides que Vera,/ i son tantes les c'han pres/ que ya mos donen ca.../ Les modes son pera l'aigua,/ pero el poble está calent/ porque van pasant els años/ i res fa l'Achuntament»*⁴.

A pesar de no tenir l'explicació de la falla, també volem destacar la falla infantil plantada el 1935 a la plaça del Dr. Simarro –de Sant Francesc en l'actualitat–, la qual va estar signada pel xiquet Fernando Albiñana. Curiosa la temàtica escollida amb el suculent lema *Partit amistós en el any 1940* i que, segons indicava la premsa, «*tenía de protagonistas esta falla los notables equipos F. C. AMISTAT (blancos) y el U. D. CONFIANZA (azules)*»⁵, i que en tot moment ens mostra la preocupació dels xiquets per la pau i l'amistat en un esport en auge en aquells anys a pesar de cert pessimisme: «en el futbol l'amistat/ no la busqueu poc ni *masa*./ Ací es veu amb *claretat*».

Cal referenciar el llibret de la falla infantil de l'Ardiaca de 1944, atès que en lloc d'aparèixer l'explicació de la falla, que duia per lema *Cuentos infantiles*, apareix un conte dirigit als infants sota el títol *La Princesa Irma y el Paje Nelú en el País del Oro*, escrit en castellà i ocupant quasi tot el llibre atès que es completa amb unes versades titulades *Calvario de los falleros*, les quals ocupen l'última pàgina i descriuen les peripècies fetes pels xiquets de l'Ardiaca a l'hora d'aconseguir plantar la falla.

4. Llibre explicatiu falla infantil de la plaça de l'Om, 1934. AMX, FS-22.

5. *El Radical*, 18 de març de 1935. BMX.

**Relació i explicació de la Falla
Infantil de la Plaça del Olm**

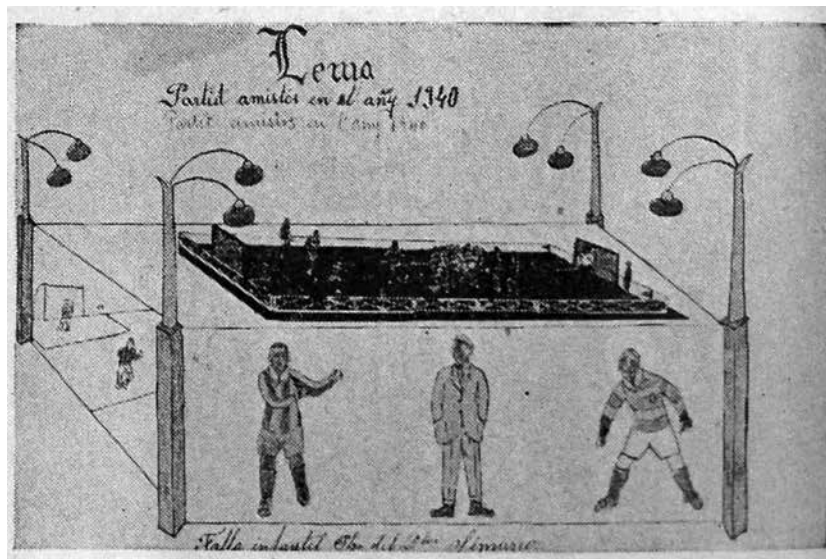
Xàtiva i Mars de 1934

PREU: UN CHAVO

Aquell mateix any, la falla infantil del carrer Caputxins plantaria la falla *Falleros Fallats*, on tracten d'exposar tots els entrebancs i dificultats que han tingut per aconseguir recursos per poder plantar la falla i organitzar els actes festius. L'explicació de la falla, signada per «Un chiquet del barrio», ens diu que feien els majors: «Com en l'horta, sempre *i há/* bona *brosa* i de *roín/* en les *Comisións* també/ *i havien hómens* de *postín,/* també *n'í haven* de honrats/ i a muntó de *caraseros/* *qu'en* la reunió del *dimats/* sols *trataen* dels *calderos*»⁶. Serà un recurs bastant habitual mostrar esta preocupació viscuda en primera persona, ja que trobem innumerables exemples al llarg dels anys de postguerra com ara *La festa no mor este añ* (Plaça Benlloch, 1950), *Desespero de la comisión y paso de poderes a los infantiles* (Portal de València, 1955), *Els castells en el aire de esta comissió* (Plaça del Mercat, 1960) o *Lo que els machorots han tirat per terra, els chiquech traten de alsar-o* (Carrer José Espejo, 1950).

De la memòria descriptiva d'este darrer cadafal, podem extraure les intencions d'esta colla de xiquets –el lema ja ho descriu perfectament– **AMB LA PRETENSÍO DE TRAURE EN LA FALLA A TOTS ELS COMPONENTS D'UNA COMISSÍO MAJOR QUE DOS ANYS ABANS «HUYEN AVERGONZADOS AL VER QUE A PESAR DE LA HUNDIDA QUE ELLOS DEJARON ÉSTA FIESTA EN ÉSTA CALLE, LOS PEQUEÑOS NIÑOS [...] HAN PUESTO LA FALLA A LA ALTURA QUE LES CORRESPONDE...»**, i destaquem la seua innocència i les bones pràctiques a l'hora de pensar el cadafal. Interessant és la nota que

6. Llibret explicatiu de la falla infantil del carrer Caputxins, 1944. AMX, FS-22.

ESBÓS DEL CADAVAL 'PARTIT AMISTÓS EN EL ANY 1940', OBRA DEL XIQUET FERNANDO ALBIÑANA, PLANTAT A LA PLAÇA DE SANT FRANCESC L'ANY 1935

figura al principi: «*Todas las personas representadas en ésta falla han concedido su conformidad para ello*»⁷.

Significatiu els llibrets de la falla infantil del carrer José Espejo —de la Corretgeria a l'actualitat— dels anys 1947 i 1948, per contindre, a banda de l'explicació de la falla, més textos com ara una invitació, versades per a la Bellesa Fallera, algunes col·laboracions en forma de vers i, en especial, el programa de festejos, ja que apareixen fortament comentats, «el president, *qu'es tan salao, farà* donatiu a tots els membres d'esta *Comisió* de un despertador *pa* que no *s'adorguen* en les *despertaes*» o «A les *sèt d'hara*, que *son* les sis de *antes* i les huit de *después*, el invent d'esta *Comisió*, *despertá* per la Banda que *prosedix* de la Polinèsia *Antropofoguia Chass, dirichida p'el mestre "Antidiluviasuperferolitiquifláuticamente"*, etc... pegarem la *bòlta* al *ruedo* i a vore si traquem alguna orella (duro)...».

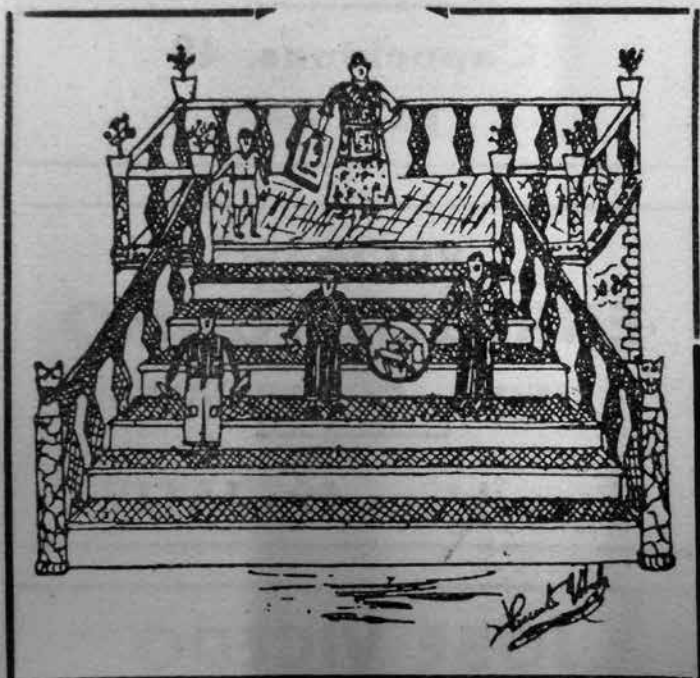
Sembla que els assumptes tractats traspassen els problemes de caire infantil i ja tracten temes d'adults, cosa que demostra que l'edat dels components d'algunes comissions infantils està cap als quinze anys, on la preocupació n'és una altra. Exemple d'açò és la falla plantada el 1948, que duia per lema *Cara i Creu del matrimoni*, que tracta el tema de casar-se, on es lloa la recerca d'una nova llar i, per altra, es critica que qui mana en casa és la dona i ens diu que «en temps de la *gabardina*/ imperen els *camisóns*/ amunt, *clase* femenina!/ *Abaix*

7. Document present a l'Arxiu Municipal de Xàtiva, LG-1928-7. Fa una descripció del cadafal a plantar: lloc, dimensions, lema, forma, escenes, ninots i a qui representen.

LIBRETTI EVIDI IONITII

DE LA FALLA INFANTIL CARRER CAPUCHINS

LIBRETTI EAI LICHITU

MOTIU

FALLEROS FALLATS

IIIUTIU

XATIVA I MARÇ 1944

tots els m...!». D'igual temàtica trobem el 1952 el cadafal *Mel d'amor*, confeccionada pels xiquets del Raval i que al seu llibret explicatiu conformen una completa explicació amb els problemes, sobretot econòmics, que comporta casar-se.

La sèrie de falles plantades al carrer Caputxins, impulsades i plantejades principalment per Amador Cano, ens fan veure les preocupacions dels xiquets i ens acosten a la innocència que rodeja l'edat de la infància. Cal destacar la de 1949 amb el llarg lema "*Entre gaites y comics tots anem pasant y si el balans no abaixa al cavall mos pucharan*", el qual tracta assumptes com les rifes que mai toquen, l'entossudiment dels homes per casar-se encara que visquen amb la sogra o que *«Gilda ha venido a España con su moda y [esta] pierde a la mujer»*⁸. I aquell mateix any, la preocupació dels infants de la plaça de Benlloch eren els estudis amb la seua baixa qualitat *«un chico leyendo y en vez de cabeza una calabaza»* i les solucions *«una mujer haciendo entrar al chico en un reformatorio»*⁹, escenes del cadafal *Els estudis a pas de tortuga*. Fins i tot en la falla de l'any 1950 tenien cabuda temes socials com l'augment del preu del tabac, *«de tal forma que a muchos les obliga para fumar ir cogiendo colillas por las calles»* o l'obscuritat a la font del jardí de la Pau i la presència de parelles. A més a més, els dibuixos del sòcol de la falla no quedàvem definits en la documentació aportada però sí que volien fer referència *«a críticas del barrio a libre elección y sin faltar a nada ni a nadie»*¹⁰.

8. AMX, LG 1928-6.

9. AMX, LG 1928-6.

10. AMX, LG 1928-7.

- 1.º El La brodor representa la gente que se sostiene y el peso que
ruide a todos igual el tonel el mundo y q'ida a venido a España
no es, su rueda y pierde a la mujer
- 2.º La mujer que lleva el q' copaza or que rife y dice que si siempre
toca y rife toca es que se pierde en su casa
- 3.º es que el anbre quiere casarse aunque viva en la m. p'gra
y de taque a el el fregon *Amador Acea*
- Leus en te equites y canies tots auengjorant
y si el balus us a boira al covall mor pichoron

Falla infantil Calle de Copuchinas

FALLA INFANTIL PLAZA BENLLOCH

LEMA

Es estudio apas de Tortuga

1^a Un libro abierto, con unos dedos as los plumar, y un chico leyendo y en vez de cabeza una calabaza.

2^a un chico leyendo que quiere ser abogado

3ª Una mujer haciendo sinton al chico en un Refor matorio.

4ª Ensigna del libro, dos dedos y una Tortuga.

El Presidente El Secretario

Antonio Beltran

C. Boixador

En la mateixa línia anaven els cadafals plantats a la plaça d'Alexandre VI, promoguts per l'artista faller José Martínez Mollà, quan era xiquet i feia les funcions de president i artista de la falla. Els cadafals *La cartilla de racionament* (1953), *La música* (1954) i *Buñol de festes* (1955) fan referència a temes locals, fallers i del barri. ÉS INTERESSANT COM ELS XIQUETS PLANTEGEN LES TEMÀTIQUES DES DEL SEU PENSAMENT, FENT CRÍTICA D'ALLÒ QUE ELS INTERESSA I D'ASPECTES QUE ELS AFECTEN DIRECTAMENT. Per exemple, el cadafal *Buñol de festes* tractava temes de la Fira, de com algunes vegades es va quedar a fosques així com la gran aglomeració de gent a les atraccions.

Una de les inspiracions a l'hora d'elegir la temàtica dels cadafals infantils fou el món del còmic i de les històries radiofòniques. Els personatges favorits dels xiquets apareixerien als seus cadafals. Un clar exemple és el de la plaça de Sant Jordi de 1956, que duia per lema *Viaje a la luna por Diego Valor en la vida futura*¹¹. El cadafal feia una doble lectura i exposava crítiques i temes de l'actualitat com la facilitat amb què s'aconsegueixen els regals amb els segells del cupó-regal; la presència d'un xicotet forn de petroli al·ludint l'avançament de la vida futura o una màquina d'apostar que representa l'avançament de l'economia.

11. Diego Valor va ser un serial radiofònic emès per la Cadena Ser des de finals de 1953 fins a juny de 1958, que seria posteriorment adaptat a còmic (1954-58), teatre (1956) i sèrie de televisió (1958).

Som en unes dècades on les diversions eren limitades i **EL CÒMIC ERA UNA FONT ON ACUDIEN ELS MÉS JOVES I ON ELS SEUS PERSONATGES EREN ELS SEUS ÍDOLS.** Els temes culturals eren

quasi inexistents. Tot este argument el replega el cadafal *Temps Salvaches*, un dels primers encàrrecs professionals de l'artista faller xativí J. Martínez Mollà. El president de la falla del Raval de 1960, Ricardo Samit, signava el projecte d'esta falla i ens escrivia amb lletra manuscrita que *«sobre un libro un monumento a Don Quijote de la Mancha significando la cultura, dicho monumento esta asediado de niños que leen el tebeo, que juegan al futbol, que hacen el indio, que se creen de ser Diego Valor, el Jabato y el Capitán Trueno. Todas las publicaciones inculturales mientras la cultura está olvidada [...]. En estos tiempos la cultura está perdida»*¹².

En línies anteriors, ja hem explicat que uns dels temes escollits pels xiquets per als seus cadafals era la dificultat de plantar falla. Estem a principi dels anys seixanta i és l'època de la decadència d'estes falles infantils autònomes, ja que cada vegada era més difícil el propòsit de configurar una comissió infantil. El principal motiu és l'obligatorietat que totes les falles infantils quedaren integrades dins de les adultes, normativa aprovada en el I Congrés Faller de la Junta Central Fallera de 1952. Aquest acord fou sancionat pels congressos següents i va estar posat en pràctica de forma progressiva (J. Alcanyís, 1996). Un altre motiu, bàsicament establert pel vessant econòmic, era que la comissió infantil, per plantar a una demarcació, calia que tinguera

12. AMX, LG 2282-2.

l'autorització de la falla gran, la qual cosa era més inviable l'empresa de plantar falla ja que els majors no estaven disposats a perdre cap font d'ingressos a la seua barriada. El cadafal del Mercat de 1960, que duia per lema *Els castells en el aire de esta comisió*, signat per Fina Morell, recull tota aquesta burocràcia per plantar falla, on al remat observem com un peix gros –la falla gran–, es menja un peix xicotet –la falla infantil–. L'explicació presentada a la delegació del Ministeri de Foment i Turisme, amb el vistiplau de la falla gran, ens diu *«estos son los castillos en el aire que se formaran los chiquillos de esta juvenil Comisión, para plantar en la Plaza del Mercado, la mejor Falla Infantil de Játiva... Pero surgió la Falla Grande, nuestra Madre, y ya se sabe: El pez gordo se come al pequeño, y adiós a nuestros sueños, pues ya en la apuntada nuestro lápiz, solo pudo aguantar en nuestro bloc de socios, como a quién dice, cuatro gatos, para nuestra ayuda»*. Tota esta odissea de plantar no els va minvar la il·lusió de poder plantar la seua falla i remetien a *«Aladino, [que] frotando la lámpara maravillosa, y cuando sale el genio de la lámpara entre humo y fuego diciendo: decidme vuestros deseos y os serviré. La contestación de los niños y el deseo es: Señor Genio, queremos tener la mejor Falla Infantil que se plante este año en Játiva»*¹³.

13. AMX, LG 2282-2.

LITERATURA INFANTIL I JUVENIL ESCRITA PELS XIQUETS II

El 1966 les falles infantils deixaven de plantar-se a Xàtiva. Els cadafals fallers ideats pels infantils amb crítiques espontànies, sanes i originals, i amb unes literatures falleres on plasmaven la seua bel·licositat contra les generacions dominants mancaven pels indrets de la ciutat socarrada.

Després d'un impàs temporal, EL 1972 COMENCEN A SORGIR LES PRIMERES COMISSIONS INFANTILS ADSCRITES A LES COMISSIONS FALLERES. El model de gestió de les falles infantils comprèn una tutela absoluta per part dels majors amb la creació d'una comissió paral·lela i on els infants van exercitant els afers fallers, ja que el mecanisme més eficaç per tal d'educar els xiquets és, sense cap dubte, la imitació (X. Corts, 1985). La confecció artística i literal de la falla estarà en mans d'artistes fallers i poetes especialitzats amb una tipologia de cadafals preciosista i apologetic, amb temàtiques infantils descriptives, d'exaltació o homenatge, molt lluny d'allò que les falles es configuren, en el seu origen i amb l'acte de cremació, com un acte de denúncia, crítica satírica i de tarannà renovador¹⁴.

És evident que les xiquetes i xiquets de les comissions infantils van quedar en un segon pla, talment que les mostres de literatura infantil van quedar absents als llibrets explicatius al llarg d'uns quants anys.

14. Quedaria per a un altre assaig una estudiada demostració, amb la metodologia de la reducció a l'absurd, de la existència de les falles infantils amb el format actual.

Serà el 1986 quan troben les primeres referències de col·laboracions literàries escrites pels xiquets. A la publicació anual *Xàtiva en falles*, editada per la Junta Local Fallera, comença una col·laboració per part dels col·legis de la ciutat amb uns escrits realitzats per l'alumnat, els quals descriuen el que són les falles. El llibre de 1987 continuaria amb la publicació d'uns contes fallers escrits pels menuts combinats amb descripcions de la festa fallera així com d'altres, com l'instrument de la dolçaina, per exemple. També es publicaren un parell de poesies sobre les falles. Este tipus de col·laboracions aparegueren en el llibre oficial fins els 1990.

LA MODA DE PUBLICAR ESTOS TIPUS DE COL·LABORACIONS INFANTILS S'ESTENDRÀ PELS LLIBRES FALLERS DE LES

COMISSIONS DE LA CIUTAT. Les publicacions de les falles de Benlloch, J. Ramon Jiménez o República Argentina, entre d'altres, arreglegaran escrits signats pels membres de la comissió infantil amb un repetit format bàsic de descripció de la festa en general, d'un determinat acte faller o d'una temàtica concreta del món de la festa. Este format, que continua en l'actualitat barrejat amb dibuixos signats pels infants, ha estat una forma de fer-los participar però sempre amb una direcció i tutela per part dels majors que, en gran part, continua minvant la creativitat i el pensament dels més menuts i joves de la festa.

En relació amb el tema plantejat, hem d'afegir que durant l'exercici 2000/2001, la Junta Local Fallera, presidida per José Manuel Benet, va impulsar un concurs de literatura fallera, tant per a adults com per a infants. Pel que respecta a esta darrera categoria, s'establiren

tres premis que consistien en xecs de material escolar i un diploma acreditatiu així com la publicació del relat al llibre de la JLF. El treball *Història d'un xino*, de Vicent Pelegero i Ybañez, va ser el primer premi del nou encetat concurs, que va romandre durant el 2002. Després d'un temps sense saber d'este concurs, els dirigents de la JLF reprengheren la seua convocatòria fins l'actualitat¹⁵.

LITERATURA INFANTIL I JUVENIL ESCRITA PER ALS XIQUETS

Fins al moment, hem vist la literatura realitzada pels xiquets i joves fallers. Abans de cloure, tractarem la literatura realitzada en l'altre sentit, la literatura realitzada pels majors i dirigida als més menuts. Bàsicament es tracta de contes que transiten pel món faller amb una narració i temàtica preparada per als xiquets. Des de finals dels anys noranta, els llibrets fallers xativins —el llibre de la falla J. R. Jiménez de 1998 és un exemple— acullen esta sèrie de contes infantils i juvenils alguns d'ells signats per destacats escriptors valencians. En la majoria dels casos, apareixen de manera esporàdica i d'acord amb si el guió de la temàtica tractada dóna peu a la inserció d'un apartat de relats d'esta índole. Cal afegir la tasca iniciada l'any 2000 per la comissió de la Falla República Argentina en publicar un llibre que recull una selecció de contes apareguts en el seu llibre faller al

15. No tenim dades oficials de les distintes convocatòries del concurs, però sabem que els anys 2007, 2010, 2012, 2015, 2016 i 2017 es va convocar, ja que els treballs dels guanyadors apareixen publicats en la publicació oficial de la JLF *Falles a Xàtiva*.

llarg de distintes edicions. *Contes del foc* respon al seu títol i ja porta publicats dos números (2000 i 2012). Això sí, els contes estan dirigits al públic en general.

Com que en cap moment ens hem plantejat una relació dels contes fallers juvenils i infantils publicats en els llibrets fallers xativins, ja que caldria fer una lectura per discriminar aquells que no contenen les característiques i qualitats de l'adreçament i elaborar un llistat amb un ordre lògic, només volem fer referència al llibre de la Falla Sant Feliu de 2001, any que la comissió xativina va celebrar el seu 25 aniversari. Un extraordinari projecte literari —**«UNA PROPOSTA DIVERTIDA, PLENA D'INTERÈS I DE VALORS FORMATIUS»** com es descriu en el mateix llibre—, que ha estat enfocat exclusivament en els més menuts, com diu l'escrit de la seua presentació, *A mena de justificació*, «en un any on se celebra un aniversari infantil, tot allò que es pensa vol tenir un mateix objectiu: els xiquets».

Aquesta és la meua falla és el lema imprès sobre una caixa semblant a la d'una pizza. Si l'obrim ens trobem amb tres publicacions i una menuda carpeta plena de diverses activitats que complementen a l'interior de la caixa, un improvisat tauler d'un joc anomenat *La mascletada*. A més de llegir, la caixa ens convida a *Retallar, muntar, construir... jugar!* atès que podem fer un clauer, un porta-llapis, un punt de llibre o bé fer l'orla commemorativa amb les falleres majors i cadafals infantils dels vint-i-cinc anys amb adhesius o, si volem, convertir la caixa en una carassa.

EL LLIBRE DE LA FALLA DE SANT FELIU 2001 VA SER UN GRAN PROJECTE LITERARI PER COMMEMORAR EL 25 ANIVERSARI DE LA COMISSIÓ INFANTIL, A LA QUAL ESTAVA ADREÇAT I DEDICAT. A LA IMATGE, LA CAIXA I EL SEU CONTINGUT: TRES PUBLICACIONS I UNA CARPETA D'ACTIVITATS. FOTO RAFA TORTOSA

Respecte a les publicacions, el llibre central es presenta a través d'un interessant i elaborat conte realitzat per Raül Vidal i amb il·lustracions de Xavi Sellés, el qual recorre tots els apartats habituals d'un llibre de falla: falleres majors, cadafals fallers i membres de la comissió. Cal fer ressò de la característica que la tipografia utilitzada facilita la lectura per als més menuts, als quals s'adreça la publicació. Sota el títol *Com n'és de complicat* es presenta una altra publicació que recull un especial de *Falles i xiquets* amb tretze escrits que ens relacionen els dos conceptes amb aspectes de la festa com la cavalcada, l'aprofitament didàctic del cadafal, la nostra llengua així com aspectes més particulars de la comissió al llarg de la seua història. La darrera part del llibre, la més interessant, està reservada per a propostes didàctiques dins l'àmbit de les falles: la confecció d'una falla tradicional amb personatges i històries de l'imaginari dels valencians; com calcular l'alçària del nostres cadafals amb l'ús d'un escaire, una palleta i una sèrie de distàncies, i l'aprofitament de la lectura en conjunt de les crítiques dels cadafals fallers i una posterior taula d'opinions. La tercera de les publicacions, *A la vora de tots els focs*, és un recull de sis rondalles recuperades i escrites per E. Barberà, T. Cucarella, A. Espí, J. V. Martínez, R. Sánchez i R. Vidal amb il·lustracions de Xavi Sellés. Com diu Francesc J. Vila en el pròleg de la publicació: «Això era i no era un projecte que ix des d'un component de la nostra cultura, el món de les falles, a un altre no menys important, com és la literatura de tradició oral. Falles i rondalles són manifestacions de la nostra tradició popular, formen part del nostre folklore —en la seua definició més pura—. La primera està oblidant el seu sentit més popular [...] i l'altra, literalment, està desapareixent».

A TALL DE CONCLUSIÓ

Cloem l'assaig reafirmant-nos en el fet que LA VERTADERA LITERATURA INFANTIL I JUVENIL FALLERA ÉS L'ESCRITA PELS MATEIXOS INFANTS, I ÉS AQUELLA QUE EXPLICA I RELACIONA EL CADAFAL FALLER. En la història de les falles —així com en la història de la literatura valenciana—, quan parlem de literatura fallera ens referim constantment a l'annexionada a la falla, així que, per extensió, la infantil i juvenil ha de ser la mateixa.

Hui en dia, esta afirmació és inexistent però no seria impossible d'escometre. No pretenen que les xiquetes i els xiquets organitzen i gestionen les seues comissions falleres com ho han fet al llarg de la història fallera, però és possible que hi participen en l'elaboració de les temàtiques i l'explicació de la falla. ELS DARRERS ANYS, ELS CADAFALS INFANTILS HAN DONAT UN SALT QUALITATIU IMPORTANT, l'aparició d'artistes fallers amb estudis artístics de solvència contrastada i amb un interès per la docència i l'educació, fan que els seus productes per al foc continguen un interès per la didàctica i la recuperació de la cultura dels valencians. A més a més, les seues creacions tenen en compte els principis de l'educació amb la càrrega de l'aprenentatge de valors que fan més fàcil la convivència social dels xiquets i dels majors. També cal tenir en compte el perfil dels responsables culturals i infantils de les comissions falleres, preocupats per inculcar valors i educació en les activitats adreçades als components infantils i que, tot plegat, fa que els cadafals infantils s'acosten a propostes pròximes als més menuts.

Este situació de les falles infantils pot fer més viable l'aparició de l'opinió i participació dels més menuts en el procés d'elaboració dels cadafals infantils, tant en la seua idea inicial com la part de posar-li lletra a la falla.

En definitiva, com ja hem dit en altres ocasions: **PER EVOLUCIONAR CAL TORNAR A L'ORIGEN**. Això sí, tenint en compte la diferència d'èpoques, que la llibertat de la xicalla siga menys accidentada que la dels dos protagonistes de l'escrit inicial.

BIBLIOGRAFIA

Alcañiz, J. (1996): "Les falles infantils", *La festa de les Falles*, València, Associació d'Estudis fallers, p. 180-181.

Corts, X. (1985): "Adreçat a la infància fallera", *Xàtiva en falles 1985*, Junta Local Fallera, Xàtiva, s. p.

Sanchis, M. (2001): "Colilla i las fallas infantiles", dins de Castelló, J., Sanchis, M. i Mir, H: *Fallas infantiles. Juego y tradición*, Ajuntament de València, València, p. 36-37.

Tortosa i Garcia, R. (2014): "Les autònomes comissions falleres infantils de Xàtiva (1933-1966)", AC Falla el Mocador 2014, *AC Falla el Mocador*, Sagunt, p. 360-377.

Llibres fallers

Xàtiva en falles i *Falles a Xàtiva*, de 1979 fins 2017, editat per la JLF de Xàtiva. Arxiu RT

Falla Infantil del Raval, 1952. FS-22 AMX

Falla Infantil José Espejo, 1947 i 1948. FS-22 AMX

Falla Infantil Plaça de l'Om, 1934. FS-22 AMX

Falla Infantil Ardiaca, 1944. FS-22 AMX

Falla Infantil Caputxins, 1944. FS-22 AMX

Falla Infantil Plaça d'Alexandre VI, 1955. Arxiu Joan Quilis

Falla de Sant Feliu, 2001. Arxiu Rafa Tortosa

Falla J. R. Jiménez, 1998. Arxiu Rafa Tortos

12

LITERATURA INFANTIL A BORRIANA

Quino Puig i Safont

Escriptor

La ciutat de Borriana sempre ha viscut aliena a la literatura infantil. Si repassem els moviments literaris o les associacions culturals locals, veiem que qualsevol referència a la literatura dels més menuts escasseja d'una forma total.

La mateixa Agrupació Borrianenca de Cultura, editora de diversos llibres, mai ha divulgat cap publicació infantil; la seua revista, el *Buris-ana*, amb més de seixanta anys d'història, en cap número, dels seus 225 publicats, mai ha tingut la necessitat ni l'originalitat de dedicar un espai als xiquets de Borriana. Per això, per a trobar material literari infantil, el més normal seria acudir a la manifestació més popular i on més xiquets aglutina, que són les festes falleres locals. Però ací ens trobem amb una altra sorpresa, perquè hem d'aterrar en l'actual segle XXI per a trobar un llibret local que tinga un apartat significatiu dedicat al món infantil.

La primera constància oral d'una falla infantil a Borriana la tenim en l'any 1930, al carrer de Sant Blai, amb versos d'un dels millors poetes de la història de Borriana, en Manuel Peris Fuentes, però no hi ha cap referència al contingut d'ells, ni al tema que tractava. A partir d'eixe moment, les notícies sobre monuments fallers infantils són difuses i variades, perquè les falles infantils són iniciatives populars dels xiquets i es plantaven en qualsevol carrer sense tindre la necessitat d'estar adscrites a una comissió fallera.

L'ANY 1932 ES VAREN PLANTAR MÉS FALLES INFANTILS QUE

"MAJORS", cinc enfront a les quatre comissions oficials, i fou el primer any que la comissió de festes de l'ajuntament va atorgar premis als monuments "xicotets". Com hem dit abans, no hi havia

cap relació entre els dos exemples de falles, les falles infantils van continuar plantant-se per diferents carrers, però el que és sorprenent és conèixer-ne la temàtica. Malgrat ser confeccionades pels xiquets, el guió i la crítica continua sent cosa de majors perquè en la falla del col·legi “Niño Jesús de Praga”, el centre de la seua temàtica és una crítica a les immoralitats de “Las castigadoras”, itinerant espectacle firal que eixe any en la fira de Sant Blai va alçar la indignació del públic més purità. I en la falla infantil del carrer “Dels Àngels” es va fer ús per a la crítica d'un projecte cultural d'investigació a nivell nacional, la del barco “Artabro”, que havia de portar una expedició científica a l'Amazones, però per la inoperància d'alguns governants es va quedar en un simple projecte. Com es pot comprovar en les dos falles, la temàtica infantil era del tot absent.

En l'any 1933 es planten nou falles infantils, les temàtiques continuen sent adultes com la implantació de l'aigua corrent a les cases, fent un record dels antics llavadors situats al centre de la ciutat o la del canvi de denominació d'alguns carrers amb el canvi de la Monarquia a la República. Però continuem trobant a faltar un element en què els xiquets pogueren desenvolupar el seu llenguatge i imaginació, el del llibret de falla, cosa que mai succeiria en tota la història fallera de Borriana, perquè mai cap falla tindria el detall d'editar un llibret infantil.

Els anys trenta, anteriors a la Guerra Civil, queden en fosc per la manca de documentació municipal, però dels anys quaranta es conserva bona referència de falletes a concurs. El 1943 només se'n presentà una, la del carrer de la Divina Pastora, del Salvador i de la Puríssima. El

1944 n'eren ja tres i el 1945 ni més ni menys que quinze. D'aquestes, la majoria no estaven adscrites a cap comissió, però ja el 1944 consta una falleta amb el nom de "La Ravalera", per la qual cosa cal pensar que ja seria una mostra de secció infantil d'una comissió adulta. L'Escorredor seria també una de les primeres a comptar amb falla gran i infantil i ho feia ja el 1945 i 1947. El Barri d'Onda s'hi sumaria el 1948 i La Mercé el 1950, amb la famosa falla del "president penjat" en la qual un cadafal mostrava penjat d'una corda el president de la comissió, Francisco Montoliu, perquè, segons els xiquets, no els donava ni un gallet per a la falleta. També aquell 1950 va ser l'any en què es va nomenar fallera major infantil per primera vegada, i s'hi va instaurar ja finalment les falles infantils a imitació de València, com havia passat amb les grans anys enrere. Com a característica essencial d'eixes falletes, estar confeccionades pels mateixos xiquets i joves. I com a direcció que calia prendre als anys cinquanta, l'oficialitat com a part d'una de les comissions de la ciutat. Així, mentre que a les dècades anteriors convivia les falletes "de carrer" amb les de comissió, cada vegada desapareixerien més les iniciatives autònomes i als anys seixanta ja serien sempre comissions infantils les que concursaren.

La dècada dels seixanta i setanta no són dècades prodigioses ni per a les falles infantils ni per als llibrets de falla, ambdós pareixen desaparèixer del mapa faller de Borriana i la informació que tenim d'ells és mínima. **LA MAJORIA DE LLIBRETS PAREIXEN FULLETS PUBLICITARIS, ON NOMÉS LES FOTOS DE LES FALLERES TRENQUEN LA MONOTONIA.** Els monuments infantils són escassos, i la importància dels fallers infantils nul·la, només serveixen per a representar la comissió en certs actes oficials i poc més. Les falles

Falla Chicharro

EXPLICACIÓ DE LA FALLETA INFANTIL

Tot va començar en la falla Chicharro, on volien plantar falles infantils que foren molt i molt especials, perquè per a ells, els seus xiquets i xiquetes, són el més important.

Què podem fer? -es preguntaven els fallers-.

Farem una falleta molt gran -deia l'un-.

I li posarem un remat impressionant -deia l'altre-.

No, ja ho tinc! -es va sentir des d'un racó del Gran Casino-. Això que vosaltres dieu ja ho fan en unes altres falles, i hem quedat que la nostra ha de ser molt especial. Nosaltres plantarem falles que conten històries, seran unes falles conta-contes.

La idea els va agradar a tots, estava decidit; les falletes de Chicharro serien unes falles conta-contes, i a més, el conte es mantindria en secret fins a la publicació del llibret explicatiu.

Això del secret, algunes persones no ho entenen, i com dels fallers i falleres no trauen

res, van pensar en preguntar-los als ninots. Però s'han trobat amb un problema, els ninots no tenien els ulls pintats, i per tant no podien veure res, només podien contar el que sentien, perquè les orelles sí que les tenien acabades.

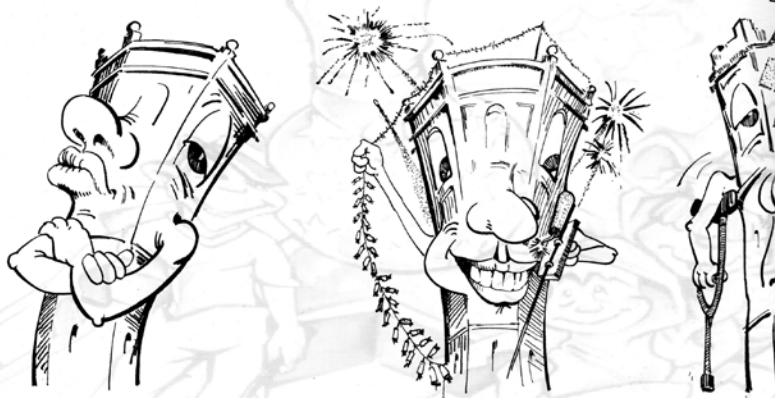
Van decidir preguntar-li a la elefanta, la Nineta, que té les orelles molt grans; segur que seria la que més coses devia haver escoltat.

- Nineta, que saps de la falleta infantil de Chicharro?

- He sentit que parlaven d'un mico que s'havia escapat d'un zoològic, però no sé res més, caldrà que espereu al març per a saber més coses -els va contestar la Nineta-. Poc van saber, però més val poc que res.

Amb el març arriba el llibret, és el moment de trencar el secret i donar a conèixer la història de la falleta de l'any 2001, que porta com a lema, "EL CIRC DE LA NINETA".

Mari Carme García i Burdeus

de Borriana no són en cap moment protagonistes de qualsevol acte cultural, ni el faller ho demanda ni el ciutadà ho troba a faltar.

Durant els últims anys del segle XX la qualitat i el nombre de les falles infantils millora, però els llibrets continuen sent fluixos i insulsos i hem d'esperar al nou segle perquè el faller s'adone que la cultura i les falles, la literatura i el guió faller, han d'anar junts de la mà, i és l'any 2001 quan la falla de la plaça "Chicharro" relata la seua falla infantil amb dos contes creats per Mari Carme Garcia i Burdeus. L'explicació de la falla obra de l'artista Juan Carlos Molés comença així:

**"TOT VA COMENÇAR EN LA FALLA CHICHARRO, ON VOLIEN
PLANTAR FALLES INFANTILS QUE FOREN MOLT I MOLT
ESPECIALS, PERQUÈ PER A ELLS, ELS SEUS XIQUETS I XIQUETES,
SÓN EL MÉS IMPORTANT".**

Què podem fer? –es preguntaven els fallers.

Farem una falleta molt gran –deia l'un.

I li posarem un remat impressionant –deia l'altre.

No, ja ho tinc, Això que vosaltres dieu ja ho fan unes altres falles, i hem quedat que la nostra ha de ser molt especial. Nosaltres farem falles que conten històries, seran unes falles conta-contes".

D'esta forma tan senzilla la literatura i la falla infantil van començar a conviure, i l'explicació de la falla va estar acompanyada per un altre

Endevina
Endevinalla...

conte que tenia com a títol: "El circ de la Nineta", on el personatge principal era Quico, una mona companya de Nineta, una elefanta intel·ligent que distreia els xiquets amb diferents passatemps i que era la peça del remat de la falla infantil. El llibret continuava amb diverses pàgines de jeroglífics, encreuats i sopes de lletres dirigits als xiquets.

Hem de traslladar-nos a l'any 2008, on en "La Passaeta", el magnífic llibret de la falla del Club 53, vam disfrutar d'una magnífica idea de la comissió, sota el títol de: "Un conte per a cadascú", **VAN DEDICAR UN CONTE INFANTIL A TOTA LA CORT I A LA REINA INFANTIL** que els representava eixe any, un total d'onze històries. Els contes van eixir de la imaginació de Loles García García, Yolanda Navarro Matutano, Javier Gual Rossell, Vicent Blasco Miró, Carlos Marin Varella i de Maite Ventura Medall. Tots els contes van estar adaptats tant l'argument com els dibuixos a cada xiqueta amb un resultat excel·lent, trenta-cinc pàgines dedicades a la literatura infantil.

De nou hem d'acudir a la falla plaça Chicharro per a trobar una explicació conte de la seua falla infantil, en este cas obra de Josep Nos, un dels fallers més imaginatius i més prolífers en la col·laboració amb els llibrets fallers de Borriana, que l'any 2012 va explicar la falla obra de l'artista Sergio Fandos amb una magnífica història de contingut mitològic. En ella ens conta l'existència de Clio, la reina d'Arcaica, el país més vell del món, que en busca d'un futur millor per al seu poble és capaç d'enfrontar-se a tots els perills. Una vegada més la falla ens serveix de vehicle perquè els xiquets s'integren en la literatura, amb una clara unió de la festa i la cultura.

Per a Bàrbara

Bàrbara vivia en un poble que era molt famós per les meravelloses flors que hi havia als jardins. Havien aconseguit fins al més difícil: tenien una flor blava.

L'últim llibret en què trobem un altre acostament a la literatura infantil és una joia que la falla plaça Chicharro va editar l'any 2017, premiat com millor llibret de les falles de Borriana i sota el títol de: "Endivina, endivinalla", ens presenten un gran treball dirigit per Vicenta Garí amb 185 endevinalles totes relacionades amb la festa fallera. A més, el llibret compta amb una interessant taula on divideix les endevinalles per temari faller (indumentària, actes, ornamentació, música, pirotècnia, etc., etc.) i també amb un detallat glossari i un full de solucions. La majoria de les endevinalles són originals i en elles van intervindre quasi tots els membres de la comissió, donant com resultat un espectacular joc de paraules típiques de la cultura valenciana.

Després de tot este repàs arribem a la conclusió que **NOMÉS LES FALLES HAN SIGUT CAPACES D'OFERIR ALS XIQUETS DE BORRIANA UN ACOSTAMENT A LA SEUA LITERATURA**, a pesar que han hagut de passar més de setanta anys per a iniciar eixa relació. Seria injust dir que les falles de Borriana no han cuidat dels seus menuts, perquè les falles infantils van ser oficials als pocs anys de la seua creació. L'any 1950 es va crear la figura de reina fallera infantil i la del seu cavaller acompanyant. La cavalcada del ninot infantil també va començar en les dècades dels cinquanta, amb la creació de grans carrosses i espectaculars comparses, amb més de mil participants en l'última edició de l'any 2017, cavalcada on la literatura infantil ha sigut contínua inspiració tots els anys. Però que només unes poques comissions de les trenta que han existit hagen fet referència a la literatura infantil en tota la seua història, dóna peu a una reflexió sincera i amb tints reivindicatius. Des del meu punt de

Per a Laura

H i havia una volta una xiqueta –no una
qualsevol, no, ja sabreu per què més
tard– que sempre anava jugant amb
nines per sa casa, com fan les xiquetes.

vista la solució és senzilla, simplement cal donar més protagonisme als xiquets a l'hora de col·laborar amb els guions fallers, crítiques, comparses i sobretot en els llibrets, ells tenen imaginació de sobra per a enriquir la literatura i la cultura. Esperem que este progrés positiu en estos últims anys tinga continuació en la resta de comissions. Els xiquets ho necessiten i Borriana també.

A L'antiga

Roba Tradicional

Juan Vicente Solaz Giménez

Indumentarista Oficial FMS

y Corte de Honor Inf.

2018 de FJFS

C/ Concepción Arenal, 25 bajo - Puerto de Sagunto

962 678 767 - 616 671 475